


Öz

Küreselleşmenin etkisiyle yaşama dair alışkanlıklar tek tipleşip mekânsal yapılanma standartlaşmıştır. Bu yeni mekân anlayışına karşılık, laboratuvar değeri taşıyan kırsal yerleşimler, doğa, insan ve kültür etkileşiminin en yalın biçimiyle gözlemlendiği ve kültürün konut üzerinde belirleyiciliğini koruduğu yerlerdir. Dolayısıyla, günümüzde aidiyetlik, birlik, yer duygusu ve mekânsal bağlılık halen kırsal yerleşim üniteleri olan köylerde derinden hissedilebilmektedir. Geleneksel kırsal konut tipolojileri üzerinden kültür-mekân ilişkilerini, mekânsal yapılanma ve örgütlenmedeki yansımalarını incelemeyi hedefleyen bu çalışmada, öncelikle Düzce'de üç farklı kültüre (*Laz, Çerkez ve Türk*) yaşam alanı olmuş üç köy (*Paşalar, Duraklar ve Dadalı*) seçilmiştir. Araştırmanın birincil amacı, seçilen evlerin genel literatürde iddia edildiği üzere dahil olduğu yöre-kültür grubundaki diğer evlerle aynı mekânsal kurgu ve tasarım parametrelerine bağlı olarak gelişip gelişmediklerini tespit etmek; ikincil olarak ise, aynı il sınırları içerisinde bulunan üç köyden seçilen geleneksel kırsal konut tiplerindeki benzerlik ve farklılıkları kültürel farklılıklar üzerinden ve mekân dizimi yöntemi ile okumaktır. Geleneksel konutun son yıllarda sayısal yöntemler üzerinden araştırıldığı çalışmalar literatüre yeni yeni girmektedir ve ampirik sonuçların elde edilmesi açısından kolaylık sağlamaktadır. Bu alandaki çalışmalara da örnek teşkil etmek amacıyla, mekân dizimi (*Space Syntax*) yöntemi kullanılarak, karşılaştırma mekân dizimi tasarım parametreleri (*bağılantısallık, bütünsellik, ortalama derinlik, okunabilirlik, ulaşılabilirlik vb.*) üzerinden yapılmıştır. Yapılan analizler, öncelikli olarak literatürü destekleyerek, seçilen yöre-kültür eşleştirmelerini ampirik olarak kanıtlamıştır. Kültürler arası karşılaştırmalı analizlerde ise, Laz ve Türk evlerinin mekân kurgusunda benzerlikler tespit edilse de Çerkez köyü evlerinin en bütünsel, en okunabilir ve en ulaşılabilir konut tipleri olarak ayrıştığı görülmüştür. Fakat üç kültürün de sosyal, kültürel ve ekonomik yapının değişmesi ve kentleşme baskısının artmasıyla birlikte birbirine benzeşme eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırma genel sonuçları itibarıyla Düzce özelinde seçilmiş üç kültür örneği üzerinden kültür tabanlı mekân dizimi tasarım parametrelerinin belirlenmesinde bir adım olup, gelecekte bu yönde yapılacak çalışmalar ile mevcut yerel mimari ve geleneksel konut dokularından referans alan çağdaş konut tasarım ilkelerinin geliştirilebilmesi yönüyle önemlidir.


Abstract

Spatial structures have been standardized by the uniformed life patterns due to globalization. However, still today, villages are important rural settlement units where sense of place and belongingness, social connectedness and place dependence have been felt deeply. This paper aims to investigate the culture-place relationships in traditional rural housing typologies through the space syntax method. Initially, three

Geleneksel Kırsal Konut Tipolojileri Üzerinden Kültür-Mekân İlişkilerinin Mekân Dizimi Yöntemiyle İncelenmesi: Düzce İli Örneği

 Duygu Gökce

Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

 Ayşegül Kaya

Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Başvuru tarihi/Received: 17.02.2020, Kabul tarihi/Final Acceptance: 19.08.2020

1. Giriş

Gelişen teknolojinin sağladığı iletişim olanaklarının sonucu olan küreselleşme; yaygın ve etkin evrensel bir kültür ve mekân anlayışı ortaya koymaktadır. Bu mekân anlayışı tek tipleşme, kimliksizleşme, yok-yer (*non-space*) gibi kavramlar üzerinden tartışılmaktadır (Auge, 2017). Küreselleşen dünyada bilgi ve insan hareketliliğinin artması, zaman, mekân ve bağlam arasındaki ilişkileri etkilemektedir. Yeni düzenin ortaya koyduğu mekân anlayışı, fiziksel gereksinimleri ön plana çıkarıp, anlam, kimlik ve kültür gibi kullanıcılığı temsil eden özellikleri arka plana iterek, önceden kurgulanmış bir mekân ve kullanıcı ilişkisini dikte ederek, farklılıkları yok saymaktadır (Ersoy, 2010). Bu yeni anlayışa karşılık bir anlamda laboratuvar değeri taşıyan kırsal yerleşimler, mimarlığın en katıksız hali, doğa, insan ve kültür etkileşiminin en yalın biçimiyle gözlemlendiği ve kültürün konut üzerinde belirleyiciliğini halen koruduğu yerlerdir (Karakuyu, 2008; Sözen, 2012). İnsanoğlunun tamamen kendi kültürel değerleri ve varoluş felsefesini yansıttığı yerler olan kırsal yerleşimler tarihsel bir süreç içinde toplumla birlikte devinim halinde oluşmaktadır (Atık ve Erdoğan, 2007; S. Koday, Koday ve Kızılkıran, 2017; Köse, 2007). Toplumun sosyal yapısının da okunabileceği bu alanlarda konut ve yakın

çevresi onu kullanan insanların yaşam biçimini, kültürel ve sosyal anlayışını yansıtan en önemli mimari değerlerdir (Göğebakan, 2015; Saatçi ve Önder, 2017; Yelken, 2011). Binlerce yıllık deneyimlerden süzülerek gelen kırsal yerleşmeler bugünün kentlerinin karşılaştığı sorunlar karşısında, yaşanabilir ortamlar tasarlayabilmenin en yalın ipuçlarını vermektedir (Çahantimur, 1997; Dalkılıç, 2005; Ermiyagil ve Erem, 2014; Yelken, 2011). Bu çalışmanın konusunu da, kırsal yerleşimlerin yapı taşı olarak nitelendirilen halen tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin büyük oranda yapıldığı, nüfusları iki binden az olan köy yerleşimleri oluşturmaktadır (Yılmaz, 2019).

Mimarlık alanında pek çok araştırmaya konu olan mekân, toplumların kültürlerine, yaşam şekillerine, sosyal yapılarında geçirdikleri değişimlere bağlı olarak çeşitli anlamlar, bilgiler içerir. Bir anlamda toplumun bütün özellikleri mekânsal sistemler içinde yaşar ve mekânla iletilir. Aslında mekân, bu özellikleri bir arada içermesiyle bilgi yüklü bir oluşum olarak kabul edilebilir. Bu bilginin en temel kaynağını da kültür oluşturur (Rapoport, 1969). Bireylerin/toplumların oluşturduğu kültürel farklılıklar başta konut planları olmak üzere, mekânsal organizasyonların şekillenmesinde kendini göstermektedir. Fakat günümüzde, değişen sosyal, ekonomik ve kültürel şartlar sadece



This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

kentsel değil kırsal yerleşimlerdeki konutu da kültürel öze uygun olmayan mekânsal değişime zorlamaktadır. Bu çerçevede, geleneksel Türk evleri ve onların evrimleşme süreci literatürde sıklıkla tartışılmıştır (Çahantimur, 1997; Gögebakan, 2015; Kuban, 2017; Turgut, 1990). Fakat, geleneksel kırsal konut çalışmalarının önemli olduğu vurgulansa da çalışmalar çoğunlukla fenomenolojik (örneğin, Ceylan ve Bulut, 2017) kalmış (Ceylan ve Bulut, 2017; Eminağaoğlu ve Çevik, 2015; Karahan, 2017; Naldan, 2019; Ovalı ve Delibaş, 2016; Öztank, 2010; Taşcı ve Pekdoğan, 2015; Zorlu ve Faiz, 2012) ve kentsel alanlar kadar ilgi görmemiştir (Atik ve Erdoğan, 2007; Dursun ve Sağlamer, 2003; Edgü ve Ünlü, 2003; Eminağaoğlu ve Çevik, 2015; Erman, 2017; Koman ve Eren, 2010; Sağlamer ve Dursun, 1998; Sıramkaya, 2018; Sıramkaya, Yaldız ve Aydın, 2018). Dahası, aynı coğrafyayı paylaşan farklı kültürlerin etkisinde oluşan konut tipleri üzerine yapılan ampirik çalışmalar günümüzde yeterli değildir.

Düzce, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminden Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar başta Kafkaslar olmak üzere birçok ülkeden çok yoğun göç alan, çok kültürlü yapısı nedeniyle tarihçilerin Nuh'un gemisi olarak nitelendirdiği bir ildir (Akçakoca Kaymakamlığı, 2018; Düzce Valiliği, 2010; Özlü, 2012; Özsoy, 2016). Geleneksel Türk evlerinin yanı sıra Laz ve Çerkez kültürlerine ait konut tipolojilerini de günümüzde halen sınırları içerisinde barındıran bir il olması sebebiyle çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Çalışmanın amacı geleneksel kırsal konut tipolojisini, kültürel farklılaşma bağlamında ele almak, seçilen kültürlere ait konutların mekânsal örgütlenmesinde mekân dizim (space syntax) parametreleri üzerinden kültürün etkisini, benzerlik ve farklılıkları tespit etmektir. Araştırma kapsamında, Laz, Çerkez ve Türk kültürlerini temsilen sırasıyla Paşalar, Duraklar ve Dadalı köyleri seçilmiştir. Çalışma hem bu köylerdeki geleneksel kırsal konut örneklerine ilişkin envanter oluşturması bakımından hem de mekân örgütlenmesi/yapılanması mekân dizimi yöntemi ile inceleneceğinden sayısal yöntemlerle bu alanda yapılan çalışmalara da örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.

Makalenin takip eden kavramsal çerçeve bölümünde ilk olarak konutta kültür-mekân ilişkisi tip kavramı üzerinden açıklanmaya çalışılmış, sonrasında, geleneksel kırsal konut üzerine yapılan çalışmaların kapsamı üzerine genel literatür taraması üzerinden bu araştırmanın kapsamı netleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan mekân dizim parametreleri yöntem bölümünde açıklanmış, sonrasında, çalışmanın örneklemini oluşturulan üç köyden seçilen konutlar tanıtılmıştır. Mekân dizimi analizleri sonucunda elde edilen veriler ve sonuçlar tartışılarak makale tamamlanmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Konutlarda Kültür ve Mekân İlişkisi ve Tip Kavramı

Bireyin bulunduğu/yaşadığı toplulukta; diğer bireyler ile oluşturduğu karşılıklı etkileşim sonucu ortaya çıkan ve tarihsel süreçte ortaklık niteliği kazanan aynı zamanda devamlılığı diğer kuşaklara aktararak korunan her şeye "kültür" denilmektedir (Güvenç, 2002; Oğuz, 2011). Mekân ise en geniş anlamıyla, bireylerin barınma ihtiyacını karşılayabilmeleri ve aynı zamanda içinde gerekli eylemlerini gerçekleştirebilmeleri için mevcut alanı sınırlandırarak elde ettikleri yerdir (Kuban, 1990; Srinivas, 2015). Mekân bu bağlamda, Rapoport (1977)'un da dediği gibi, zaman, anlam ve iletişim arasındaki organizasyonu sağlayan kurallar bütünü hakkında sistematik bir kültürel ilişkiyi yansıtır. Diğer bir deyişle, bir dizi değer, inanç, dünya görüşü ve sembol sistemini paylaşan bir grup insanın kültür ve yaşam tarzlarına bağlı olarak yaşadıkları çevreleri nasıl biçimlendirdiklerine yönelik ipuçlarını barındırır.

Farklı yerle özdeşleştirilen malzeme, teknoloji, iklim ve yaşam tarzındaki farklılıklar var olan bina tiplerinde de çeşitliliğe sebep olur (Rapoport, 1969; Srinivas, 2015). Bu çeşitlilik yapı çevrenin oluşumuna ve dönüşüme dair çözümleme çalışmalarında da görülür. Kropf (1993: 289)'a göre yapı çevre çalışmaları beş farklı kavram üzerinden yürütülür: Form, tarih, enerji, kültür ve doğa ve bunların arasında birbiri ile en yakından ilişkili olanlar form ve kültürdür.

villages, namely Paşalar, Duraklar and Dadalı were chosen from Düzce, representing three different cultures (Laz, Circassian and Turkish), respectively. The primary objective was to investigate whether the chosen housing units developed similarly in their spatial configurations to the other units chosen from the same village. To understand the similarities and differences through the space syntax method between the traditional rural housing units of the three villages of the same city was the secondary objective. Studies investigating the traditional rural housing through numerical methods have gathered momentum in the recent literature and help obtain empirical results. To contribute to the field from this aspect, the syntactic parameters were used in the comparisons, to name a few, connectivity, integration, mean depth, control value, intelligibility and accessibility. The initial results provided empirical evidence that the chosen houses are the representatives of the chosen cultures. The cross-cultural comparisons also showed that Laz and Turkish house forms are similar in their spatial configurations, while Circassian houses differ from the other two as being the most integrated, intelligible and accessible. However, the housing formations in all three cultural locations have tended to resemble each other with the social, cultural and economic changes and the increase in the urbanisation rate. Overall, this research is an initial attempt for the determination of culture-led syntactical design parameters for the three cultures hosted in Düzce and can be developed further to benefit the future housing design practice by introducing design guidance in line with tradition.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel kırsal konut, kültür, mekân, mekân dizimi, Düzce.

Keywords: Traditional rural housing, culture, place, space syntax, Düzce.

Rapoport (1969)'a göre, fiziksel faktörler yapılı çevrenin oluşum ve dönüşüm sürecinde sadece değiştirici/düzenleyici rol oynadığından, fiziksel form öncelikle sosyo-kültürel faktörlerin ürünüdür.

Form-kültür tartışmalarının konu olarak sıklıkla ele alındığı tip-morfoloji disiplini, form-mekân-kültür tartışmasının temelinde öncelikli olarak tip kavramının tartışılması gerektiğini savunur (Caniggia ve Maffei, 2006; Gökce, 2017; Kropf, 2014). Mimari anlamda tip kavramı mekânların başta işlev olmak üzere form ve üsluba göre sınıflandırılmasıyla ilişkilidir (Pevsner, 1976). Fonksiyonel sınıflama binaların işlevi üzerine şekillenirken, form tabanlı sınıflandırma kültürle, sosyal tarihle, fiziksel ve mekânsal formlara yüklenen anlamlara bağlı olarak yapılır (Pevsner, 1976). Formu oluşturan temel fikir ise kültürel olarak deneyimlenen olgunun ürünü olan tip kavramıdır (Chen ve Thwaites, 2013; Gökce ve Chen, 2019; Gürer, 2012; Rossi, 1984; Schneekloth ve Frank, 1994). Bu çalışma kapsamında, tip-morfolojinin de çalışma alanını oluşturan tip kavramı, yapılı çevreyi, tanınan ve devamlılık gösteren kültürel bileşenler bütünü olarak ele almıştır (Bandini, 1981). Formu oluşturan temel kavram tip olduğundan, form ve kültür arasındaki ilişki en detaylı bir şekilde tip ve kültür arasındaki ilişkinin irdelenmesiyle anlaşılacaktır (Gökce ve Chen, 2016).

Literatürde tip kavramının tanımlanmasında hangi fiziksel ve mekânsal özelliklerin dikkate alınması gerektiği konusunda belirsizlik olsa da (Gökce ve Chen, 2019; Kropf, 2005), genellikle mekânsal örgütlenme/dizilim ile açıklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, konut ve yakın çevresinin mekânsal yapılanmasında en önemli ortak fiziksel öğeler genellikle konut-sokak, toplayıcı mekânlar, dini yapılar, açık-yeşil alanlar, vb. olmaktadır. Biraz daha küçük ölçeğe inildiğinde, kültürel farklılaşmaların etkisiyle değişse de odalar, holler, avlular, bahçeler gibi yapısal elemanlar fiziksel çevreyi oluşturur. Bir diğer ifadeyle yaşama alanı, belli bir ölçekte (bina, sokak veya mahalle gibi) kendisini oluşturan birtakım elemanlar üzerinden bir sistemler bütünü olarak ele alınır (Gökce, 2017). Bu sistemler bütünü, kültürel

farklılığı yaratan yapısal bileşenlerin bir araya gelmesine/getirilmesine temel teşkil etmektedir. Bu bağlamda, kent morfolojisi ve tip-morfoloji disiplinleri bu sistemler bütününi çözümleyerek analiz eder ve yapılı çevrenin bileşenlerinin nasıl bir araya geldiklerini, nasıl birlikte çalışarak belli bir bölgede yaşayan insan gruplarının kültürünü barındırdıklarını ve ihtiyaçlarını karşıladıklarını yapısal oluşumda tekrar eden örüntüler üzerinden anlamaya çalışır (Kropf, 2014). Bu bakış açısıyla düşünüldüğünde, mekânsal örgütlenme ve konfigürasyon/yapılanma yapılı çevre bileşenlerini bir arada tutan sistemler bütünü olarak tanımlanır (Kropf, 2005) ve sosyo-kültürel yapının sorgulanması kapsamında bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

2.2. Geleneksel Kırsal Konut ve Mekân Dizimi Çalışmaları

20.yy'ın özellikle ikinci yarısında modernizmin de etkisiyle, konut ve konut gruplarının tasarımında, kullanıcının talep ve özelliklerini, sosyal yaşam tarzını, kültürel değerlerini ve bağlamı yadsıyan, dolayısıyla yaşam alanlarında kimliksizleşmeye, tek tipleşerek monoton yapılaşmaya neden olan bir tasarım tutumu hâkim olmuştur. Yoğun olarak eleştirilen bu durum (Sözen, 2012), konut tasarımında kullanıcının sosyo-kültürel yapısının dikkate alındığı bir tasarım yaklaşımının benimsenmesini gerektirmiştir (Edgü ve Ünlü, 2003). Bu bağlamda, genel olarak çalışmalar kentsel konut üzerinde yoğunlaşsa da (Eminağaoğlu ve Çevik, 2015), (örneğin, Dursun ve Sağlamer, 2003; Edgü ve Ünlü, 2003; Erman, 2017; Koman ve Eren, 2010; Sağlamer ve Dursun, 1998), geleneksel mimarinin, insan-çevre ilişkileri kapsamında öncelikli olarak araştırılması gereken bir konu olduğu düşünülmektedir (Ceylan ve Bulut, 2017; Eminağaoğlu ve Çevik, 2015; Ersoy, 2010; Oliver, 1997; Sözen, 2012). Fakat geleneksel kırsal konut ile ilgili çalışmalar kısıtlıdır (Çağdaş ve Atak, 2015; Eminağaoğlu ve Çevik, 2015; Ermiyagil ve Erem, 2014; Koday ve ark., 2017; Saatçi ve Önder, 2016; Şen ve Baran, 2020).

Genel literatür incelendiğinde, geleneksel kırsal konut ile ilgili yapılan çalışmaları üç başlık altında incelemek mümkündür. İlk olarak, geleneksel kırsal mimari büyük ço-

günlukla sürdürülebilirlik kapsamında değerlendirilmiş, topoğrafya, iklim, malzeme ve yapım teknolojisi ile ilişkisi açısından ele alınmıştır (Köse, 2005; Öztank, 2010). Genel olarak mekânsal organizasyonun iklimsel verilere uygunluğu araştırılmıştır (Örneğin, Gögebakan, 2015; Ovalı ve Delibaş, 2016; Sriniva, 2015; Taşçı ve Pekdoğan, 2015; Karahan, 2017; Zorlu ve Faiz, 2012). İkinci grup konutu maddi ve manevi bir kültür değeri olarak ele alıp, sosyo-kültürel değerler ve mekânsal davranış bağlamında fiziksel/mekânsal yapılanmasını araştıran çalışmalardır (Örneğin, Atik ve Erdoğan, 2007; Ceylan ve Bulut, 2017; Dalkılıç, 2005; Gögebakan, 2015; Karakuyu, 2008; Koday ve ark., 2017; Köse, 2007; Yelken, 2011). İlk iki grupta yer alan çalışmalar çoğunlukla yerinde gözlem, röle, sözlü tarih çalışmaları, anket gibi yöntemleri kullanmaktadır (Örneğin, Asif, Utberta, Sabil ve İsmail, 2018; Atik ve Erdoğan, 2007; Çahantimur, 1997; Dalkılıç, 2008; Masri, Yunus ve Ahmad, 2016; Othman, Aird ve Buys, 2014; Razali ve Talib, 2013; Saeid ve Ghazaleh, 2016; Yelken, 2011). Üçüncü grup ise geleneksel konutu morfolojik özellikleri açısından ele alan ve mekânsal dizilimini sosyo-kültürel değerlerle ilişkilendirerek açıklamaya çalışan araştırmalardır (Çağdaş ve Atak, 2015; Ermiyagil ve Erem, 2014; Gür, 2000; Köse, 2005; Saatçi ve Önder, 2016; Şen ve Baran, 2020). Konutu bir sistemler bütünü olarak ele alan bu yaklaşım analitik bir araç olan mekân dizim yöntemini kullanmaktadır (Örneğin, Bessioud ve Mazouz, 2017; Muhammad ve Said, 2015; Odeoka, Ekhaese ve Sodeye-Isaacs, 2013; Saatçi ve Önder, 2016).

Mekân Dizim yöntemi, insan elinden çıkmış yapılı çevrenin fiziksel yapı ile sosyal yapının veya olayların arasındaki ilişkiyi, ortak alanlar-düğüm noktalarının yeri ve derinliği, komşu mekânlarla olan ilişkisi, yapılanmanın meydana getirdiği sınırlar ile açıklamaya çalışır (Hillier ve Hanson, 1984). Mekânsal hiyerarşi Bölüm 2.1 de açıklandığı üzere, mekân örgütlenmesi ile açıklanan sistemler bütünü (tip kavramının) çözümlenmesi ile tanımlanabilir. Bu bağlamda mekân dizimi (Space Syntax), kullanıcı etmeninin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen mekân örgütlenmesini okuma ve anlama yöntemi olarak literatürde oldukça önemli hale gelmiştir (Gündoğdu,

2014). Bu çalışmalara örnek oluşturması açısından, örneğin, Saatçi ve Önder (2016), Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaptıkları çalışmada üç kültüre (Laz-Hemşin-Gürcü) ait geleneksel konut örneklerini, ortak mekânlar üzerinden (misafir odası/mutfak-giriş-oturma odası) genel mekândan özel mekâna geçiş mahremiyet düzeyini mekân dizimi yöntemi ile belirlemeye çalışmıştır. Araştırma, mekân dizimi açısından, yoğun olarak bütünleşme haritaları ve mekân derinliği üzerine yoğunlaşmış olsa da aynı coğrafyada yaşayan üç farklı kültürel topluluğa ait konut mekânlarının biçimlenmesinde yaşam kültürünün etkisiyle oluşmuş olan benzerlik ve farklılıkları tespit etmesi açısından bu çalışmaya da benzer niteliktedir. Saeid ve Ghazaleh (2016)'de, İran'da son dönemde inşa edilen çağdaş konutlarla geleneksel konutları mahremiyet düzeylerine göre mekân dizim yöntemi ile karşılaştırmış, yeni yapılarda mahremiyet olgusunun ortadan kalktığı sonucuna varmıştır. Erman (2017) ise, mekân dizimi yöntemi ile Adana İlinde konutun gelişimini, 1920-1970 yılları arasında üç farklı dönem üzerinden incelemiştir. Üç dönemin genel karakteristiklerini taşıyan üç konut seçilmiş, mekânsal dizimlerinde komşu mekânların bütün içindeki ilişkisi ve farklı mekânsal komşuluk şekillerinin mekân örgütlenmesine etkisi, derinlik ve entegrasyon değerlerini ve geçiş modeli analizleri üzerinden araştırılmıştır. Mekânsal ilişkilerin farklılaşmasıyla mekânın fonksiyonel ve anlamsal değerinin değiştiğini ortaya koymuştur. Edgü ve Ünlü (2003) ise mekân dizim yöntemi ile İstanbul'da apartman tipi yerleşmelerde, evlerin kullanıcıların mekânsal tercihlerini ve yaşam tarzlarını yansıtmadığını incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, konutların mekân dizimsel özelliklerinin yaşam tarzı, mekânsal davranış ve konut sakinlerinin mekânsal tercihleri gibi parametreler arasındaki ilişkiyi yansıttığını ama konut sakinlerinin aynı zamanda evlerin sağladığı olanaklara veya kısıtlamalara da uyduğunu ortaya koymuştur.

Yukarıdaki ve literatürde yer etmiş diğer benzer çalışmalar (Çahantimur, 1997; Othman ve ark., 2014; Razali ve Talib, 2013; Saatçi ve Önder, 2016) incelendiğinde, konut ve kullanıcı

ilişkisini ele alan çalışmalar olduğu görülmüştür. Bu yöntemin uygulama alanlarının oldukça geniş olmasına karşın, ülkemizde geleneksel konut üzerinde uygulanan örnekler kırsal kesimler bağlamında kısıtlı kalmıştır (Çağdaş ve Atak, 2015; Ermiyagil ve Erem, 2014; Şen ve Baran, 2020). Dahası, mekân dizimi yöntemi ile ilgili araştırmalara dahil edilen parametreler açısından da genellikle çalışmaların daha çok mahremiyet algısı ile farklı fonksiyonel birimler arası ilişkilere odaklanmasından kaynaklı bütünlüşme ve derinlik haritaları üzerinden geliştiği görülmüştür. Bu çalışma kapsamında da, geleneksel kırsal konutun mekân dizilimi sosyo-kültürel değerlerle ilişkilendirilerek, kültürlerarası benzerlik ve farklılıklar tanımlanmaya çalışılmıştır. Bütünsellik, bağlantısallık, derinlik değerleri ile görülebilirlik ve geçirgenlik haritalarına ek olarak, ulaşılabilirlik ve okunabilirlikleri de sayısal yöntemlerle değerlendirilerek konutların mekânsal kurguları kapsamlı somut veriler üzerinden okunması hedeflenmiştir. Bu araştırmada, deprem öncesi ve sonrası ciddi değişimler geçirmiş olan Düzce ili genelinde yoğun olarak hissedilen üç farklı kültürün etkisiyle oluşan kırsal konutu ve konut planlamasında bina ölçeğinde tanımlanan sistemler bütünü mekânsal dizilim parametreleri kapsamında analiz ederek, benzerlikleri ve aykırılıkları tespit etmeye çalışılacaktır. Bulguların mevcut yerel mimarlık örneklerinden referans alan yeni konut tasarımı planlamasında tasarım parametreleri oluşturmaya da kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir. Düzce ili için bu alanda çalışılması envanter oluşturulması kapsamında önem arz etmektedir. Araştırma kapsamı ve uygulanacak yöntem 3. bölümde detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

3. Yöntem

Geleneksel konut ve kır konutları denildiğinde literatürde kat sayısına, yapım şekli ve malzemesine, biçimsel görünüşüne, plan tipine vb. göre yapılmış farklı sınıflandırmalar görmek mümkündür (Karakuyu, 2008; Naldan, 2019; Sözen, 2012). Bu çalışmada geleneksel kırsal konut tanımı literatür çalışması ve koruma kurulunun Düzce

ilinde düzenlemiş olduğu tescil raporları da incelenerek (Erdoğan, Yazgan, Dilaver, Benzer ve Özer, 2004; Naldan, 2019) belirlenmiştir. Bu kapsamda geleneksel sınıflandırmasının seçilen bölgede öncelikle strüktür ve malzeme üzerinden geliştirildiği görülmüştür. Geleneksel yapı malzemeleri; çingene tuğlası, ahşap kullanımı ve kıtıklı sıva; strüktür sistemi ise geleneksel ahşap çatki sistem arası çingene tuğlası veya ahşap dolgu, ahşap yalı baskı cephe ve ahşap oturtma çatı olarak inşa edilmiş yapılar arasından seçilmiştir (Naldan, 2019). Geleneksel kır konutları denildiğinde ise, üstte bahsi geçen geleneksel konut özellikleri gösteren ve kentleşmeden bir nebze uzak, sanayileşme ve teknolojiye gelişmelere kıyasla geçim kaynağının halen tarım ve hayvancılık olduğu, az nüfuslu kırsal alanlarda bulunan konutlar ifade edilmektedir. Geleneksel kırsal mimarlık ayrıca, halk tarafından yapılmış, kendiliğinden gelişen mimarsız mimarlık olarak ifade edildiğinden (Rudofsky, 1981, akt. Oliver, 1997; Sözen, 2012), konutlarda estetik veya biçimsel algıdan ziyade işlevsellik önemlidir (Eminağaoğlu ve Çevik, 2015; Sözen, 2012). İşlevsel gereklilikler de bir estetik kaygıyla değil tamamen konutlarda yaşayanların kültürüyle şekillenen ihtiyaç ve deneyimlerine göre belirlendiğinden, bu çalışmada geleneksel kır konutları mekânsal konfigürasyonları üzerinden incelenecektir.

Araştırma genel olarak Düzce’de bulunan üç farklı kültürü temsilen seçilmiş üç köy üzerinden yürütülmüştür: Paşalar, Duraklar ve Dadalı. Adı geçen köylerde konut plan krokilerine dair belgeleme çalışmalarının daha önce yapılmamış olması ve özellikle geleneksel kırsal konut bölgelerinde bu tip çalışmaların gerekliliği (Eminağaoğlu ve Çevik, 2017; Köse, 2005) de düşünülerek, 2018 yılı Ekim ve Kasım aylarında her bir köyde dörder günlük yerinde mimari ölçümler yapılmıştır. Köyler kendi sınırları içerisinde barındırdıkları kültür gruplarının yoğun bir şekilde temsil edildiği içe dönük bir mekânsal algıya sahip olduklarından, araştırmanın en önemli kısıtlarından biri sadece ev sahipleri tarafından izin verilen konutlar üzerinden çalışmanın yürütülmesi olmuştur. Bu bağlamda, sekiz kişilik bir grup ile

yedi geleneksel kırsal konutun rölövesini alabilmiştir.

Kavramsal çerçeve kısmında da belirtil-diği üzere, rölöveler ile, kültür ve yaşam şekline bağlı olarak biçimlenen plan şemaları elde edilmiştir. Plan şemalarının mekân konfigürasyon analizi, bu amaç için geliştirilen ve analitik bir yöntem olan mekân dizimi analizleri ile yapılmıştır. Analizleri DepthmapX yazılımı kullanılmıştır. Mekânsal yapıların özelliklerinin sayısallaştırılmasında ölçek, biçim, doku vb. iç özellikleri yerine onların bağlantıları, bütün içindeki konumları, sistem içindeki diğer mekânlarla olan topolojik ilişkileri üzerine odaklanılmıştır.

Topolojik ilişkilerin karşılaştırılmasında j-graph (*justified permeability graphs: geçirgenlik grafikleri*) denilen konut planlarındaki farklı fonksiyon alanları arasındaki ilişkileri metrik uzaklık birimlerinden bağımsız olarak ifade eden yöntem kullanılmıştır. Her bir konut için, DepthmapX programı üzerinden Bağlantısallık (*C: Connectivity*) ve Bütünsellik (*IN: Integration*) değerlerini koyu maviden koyu kırmızıya doğru değişen bir renk kartelası üzerinden gösteren VGA (*Visibility Graph Analysis*) haritaları oluşturulmuştur. Görsel karşılaştırmalara ek olarak karşılaştırılan sayısal değerler ise ortalama derinlik (*MD: Mean Depth*), kontrol değeri (*Ctrl: Control*), seçim (*CH: Choice*), ulaşılabilirlik (*Accessibility: INCH*) ve okunabilirlik (*Intelligibility: INCO*)'dır.

Bir mekâna dair derinlik (*MD: Mean Depth*) değeri sistemin dışında kalan bir başlangıç noktasından itibaren geçerli adımların sayısı ile ölçülür (*Dovey, 1999; Jiang, Claramunt ve Klarqvist, 2000*). Basitçe, iki mekân arasındaki sisteme müdahil olan mekânların sayısı bu değeri verir (*Bafna, 2003*). Bağımsız bir değişken olup, entegrasyon yani bütünsellik değerinin hesaplanması için gereklidir (*Jiang ve ark., 2000*). Geçirgenlik haritaları (*j-graph*) üzerindeki düğümler üzerinden kolaylıkla hesaplanabilir. Bu çalışmada, konutu oluşturan tüm fonksiyon alanları, bina ölçeğinde bir sistemler bütünü olarak ele alınmış, sisteme ait derinlik değerlerinin hesabı için sistem dışından seçilen başlangıç noktaları tüm konut tiplerinde konut

girişleri olarak belirlenmiştir. Derinlik değeri bir sistemin ne kadar sığ veya derin olduğunu gösterir. Bu değere bağlı olarak en derin mekanlar, tüm mekanların tekli lineer bir sırada dizildiği sistemlerken, en sığ mekanlar ise tüm mekanların, belirlenen başlangıç noktasına direkt olarak bağlandığı sistemlerdir (*Hillier ve Hanson, 1984; Jiang ve ark., 2000*).

Bütünsellik (*IN: Integration*) ise topolojik ulaşılabilirlik değeri olup, sistemin ne kadar derin ya da sığ olduğunu karşılaştıran asimetri (*RA: Rölatif Asimetri*) kavramı ile açıklanır (*Hillier ve Hanson, 1984*). 0 ile 1 aralığında değerler alan RA ölçütünde, düşük değerler sığ yani bütünleşmenin yüksek olduğu, bütünselik, düşük derinlikli, dizimsel olarak merkezilik gösteren sistemleri ifade ederken, yüksek değerler derin ve ayrılmış sistemleri, erişilebilirliğin az olduğunu ve merkezden uzakta yer almayı ifade eder (*Hillier ve Hanson, 1984: 109*).

Bu çalışmanın örneklemini oluşturan köylerden seçilen evler kat ve oda sayıları açısından farklılık göstermektedir. Farklı sayıda düğüm noktalarından oluşan farklı sistemler arasında karşılaştırmaların daha sağlıklı yapılabilmesi için RA değerlerinin normalize edilerek (*yani n sayısı kadar mekândan oluşan bir sistemin standart entegrasyon parametre değerine (Dn) bölünmesi ile hesaplanan*) RRA (*Real Relative Asymmetry*), değerlerine dönüştürülür (*Hillier ve Hanson, 1984: 113*).

1'den küçük genellikle 0.4 ile 0.6 aralığındaki RRA değerleri, sistemlerdeki güçlü bütünleşmeyi ifade ederken, 1'e doğru yaklaşan ve geçen değerler ayrışık olarak yorumlanır (*Hillier ve Hanson, 1984*). Yüksek RRA değerleri ayrıca hareket üzerinde aşırı kontrol olduğu, mahremiyeti artıran sosyal hiyerarşinin arttığı anlamına gelmektedir.

Mahremiyet ve sosyal iletişim ile mekânsal düzenlemeler arasındaki ilişkilerin yorumlanabileceği bir diğer kavram da kontrol değeri (*Ctrl*)'dir. Bu değer yerel bir ölçüm olup, bir mekâna ait kontrol değeri, onu hemen çevreleyen yakın diğer mekanlar arasındaki ilişkiler dikkate alınır. Sistemde seçilen i noktasının bağlantısallık (*CO: Connectivity*) değeri onu bir sonraki adımda bağlı olduğu çevreleyen noktaların sayısı

(k) kadardır ($CO_i=k$). i ile ifade edilen sistem içinde seçilen bir mekânın kontrol değeri dolayısıyla bu bağlantısallık değerine bağlı olarak ölçülür. 1’den büyük değerler güçlü kontrol bölgelerini, 1’den küçük değerler zayıf kontrollü alanları ifade eder.

Kontrol değeri aynı zamanda bir mekânın, aynı sistem içerisinde yer alan diğer mekanlarla arasındaki en kısa rota üzerinde ne derecede seçim (*CH: Choice*) sunulduğunu ya da başka bir deyişle içinden ne kadar geçilebileceğini gösterir (*Hillier ve ark., 1986, akt. Hillier, Burdett, Peponis ve Penn, 1987*).

Yukarıdaki değerler üzerinden seçilen konut sistemlerinde okunabilirlik (*Intelligibility*) ve ulaşılabilirlik (*Accessibility*) hesaplaması da yapılarak çalışma kapsamında karşılaştırmaya dahil edilmiştir. Okunabilirlik, bütünsellik (*IN*) ve bağlantısallık (*CO*) arasındaki korelasyonu ifade etmekte olup INCO şeklinde; ulaşılabilirlik ise bütünsellik (*IN*) ve seçim (*CH*) arasındaki korelasyonu ifade etmekte olup INCH şeklinde ifade edilecektir (*Hillier ve ark., 1987*). Okunabilirlik bir sistemin bütünüyle kavranabilme derecesiyle ilişkili olup, değer 0.45’ten büyük olduğu sistemlerde yön bulmanın kolay olduğu ve görsel hakimiyetin de fazla olduğu anlamına gelir (*Hillier ve Hanson, 1984*). Ulaşılabilirlik ise artan seçim olanakları ile doğru orantılı olarak geçirgenliğin de artması ile ilişkilidir (*Bentley, Alcock, Murrain, McGlynn ve Smith, 2008*).

Bu çalışma kapsamında, seçilen konutlarda, kullanıcı odaklı mekân tasarımı kültür yansımaları yukarıda açıklanan mekân dizimi parametreleri ile yapı ölçeğinde mekân konfigürasyonları üzerinden değerlendirilecektir. Ana yaşama birimlerinin (*sofa, hol vb. mekânlar*) evin ana ve bahçe girişleriyle ve de diğer odalarla dizilim bağlantısı üzerinden çıkarımlar yapılmaya çalışılacaktır.

4. Alan Çalışması

Düzce, 1999 Marmara depreminden sonra %90 yapı stokunu kaybetmiş ve ciddi bir konut sorunu yaşanmıştır (*Kaya, 2019; Polat, 2009*). Halkın bir kısmı konut gereksinimini özellikle merkeze yakın köylerde kendi olanakları ile ev yaparak çözmeye

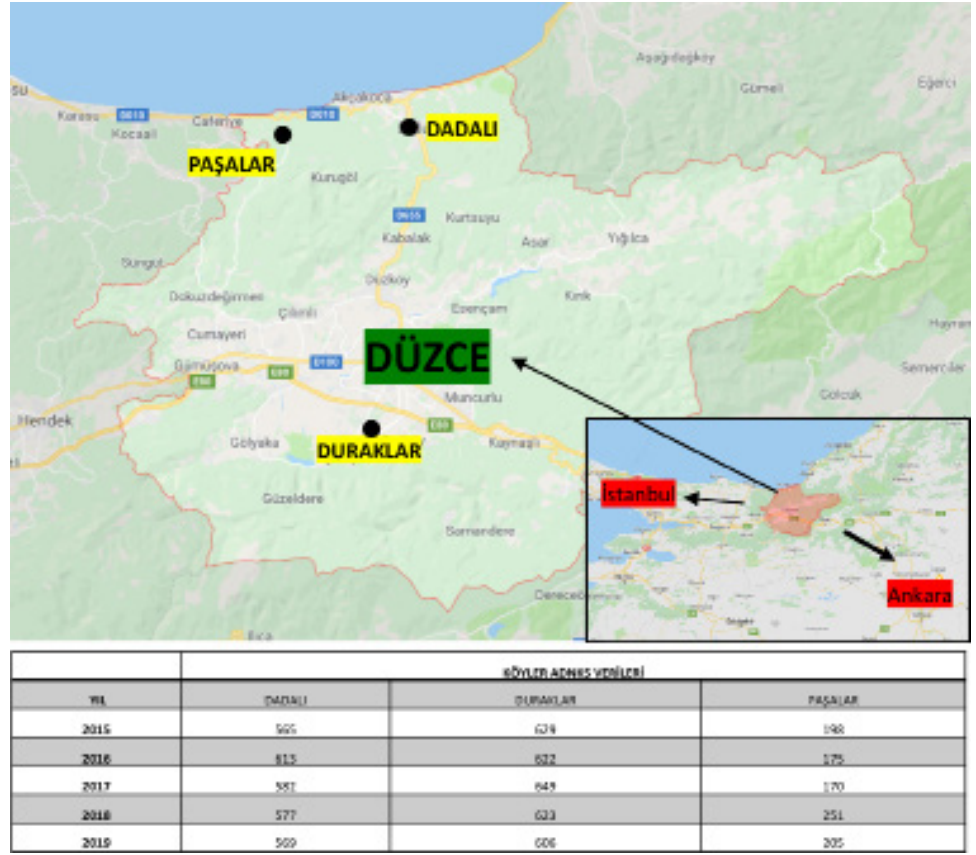
çalışmıştır. Dolayısıyla merkez köyleri nüfus artışı ve kaçak yapılaşma sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle çalışma alanı seçilirken merkezden uzak Akçakoca ilçesine bağlı iki köy tercih edilmiştir. Özgünlüğünü korumuş ve kentleşme baskısı altında olmayan Türk ve Laz kültürünü temsil eden konut örneklerinin yerleşim dokusunda halen hissedilebilir olması nedeniyle Dadalı ve Paşalar köyleri seçilmiştir. Düzce’de yoğun olarak yaşayan Kafkas göçmenlerine ait köyler ovada yer aldığından üçüncü çalışma alanı olarak da, merkeze yakın olmasına karşın, özgünlüğünü korumuş ve halen Çerkez kültürünün derinden hissedildiği (*JINEPS, 2011; Özsoy, 2016*). Duraklar köyü seçilmiştir.

Paşalar köyü Düzce’nin Akçakoca ilçesine bağlı Laz kültürünün hâkim olduğu eski adı “Kalkın” olan, 2019 yılı itibarıyla 101 hane 205 nüfustan oluşan bir köydür. Duraklar köyü, Düzce’nin merkez ilçesine bağlı eski adı Gutehable olan, 1864 yıllarında sürgün nedeniyle Düzce’ye gelen Gute ailesinden Tahir ağanın kurduğu (*JINEPS, 2011*), 1960 yılında bugünkü ismini almış, 649 nüfusu ile en kalabalık haline 2017 yılında ulaşmış bir Çerkez köyüdür. Türk kültürünü temsilen de 1640 yılında kurulan Düzce’nin yine Akçakoca ilçesine bağlı olan 203 hane 569 nüfus ile Dadalı Köyü seçilmiştir. Üç köyde de son beş yılda ciddi nüfus artışı veya azalışı görülmemiş olup nüfusları binin altındadır (*Resim 1*). Temel geçim kaynakları başta fındık ziraatı, arıcılık, kümes ve büyükbaş hayvancılığı olmak üzere tarım ve hayvancılıktır.

Akçakoca’ya bağlı olan Paşalar ve Dadalı köylerinde, Batı Karadeniz iklimi etkili olduğundan, ılıman deniz iklimi hüküm sürer ve her mevsim yağışlıdır. Her iki köy de Karadeniz’e hâkim, denizden biraz yüksekçe, deniz manzaralı tepeler üzerinde yer alan yerleşim yerleridir. Köylerin çevresi bozuk orman ve fındıklıkla çevrilidir. Ovada yer alan Duraklar köyü de Karadeniz Bölgesi’nin sınırları içinde kaldığından genel özellikleri ile Karadeniz ikliminin etkileri görülür. Fakat, deniz kıyısında yer alan Akçakoca’ya göre, Düzce ve diğer

Resim: 1

Çalışma alanı olarak seçilen köyler ve son beş yıla ait adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verileri (TÜİK, 2019).



ilçeleri yaz aylarında daha sıcak, kış aylarında biraz daha soğuk olur.

Yaklaşık olarak 30km'lik bir alanda üç köye de ulaşmak mümkündür. Üstte Resim 1'de bu köylerin birbirlerine göre ve Düzce içerisindeki konumları gösterilmektedir. Dadalı ve Paşalar köyü Karadeniz'e yönelmiş yerleşimlerken, Duraklar köyü Düzce şehir merkezine yakındır. Paşalar ve Dadalı köyleri Akçakoca ilçe merkezinden, Duraklar köyü de il merkezinden yaklaşık olarak 7-10km uzaklıkta konumlanmıştır. Dadalı ve Paşalar köylerinde, yollar asfalt, köy içi yolları parke taşlı, sokaklar dar ve kıvrımlıdır. Arazi eğimine göre yerleşmiştir. Her iki köyde (Paşalar ve Dadalı) kompakt bir yerleşime sahiptir. Evler çoğunlukla sokağa bitişiktir. Çevre verilerine tam olarak karşılık verildiği görülmektedir. Bahçeler üretim alanlarıdır. Duraklar Köyü ise, diğer iki köyün aksine dağınık olup, geniş bahçe ve fındık bahçeleri ile bölünmüştür. Evler yolla aralarında geniş bir bahçe bırakacak şekilde mesafeli yerleşmiştir. Ön bahçe büyük toplantılar, sosyal olaylarda kala-

balıkları bir araya getirecek şekilde geniş bırakılmıştır. Üretim için gerekli olan ahır depo vs. servis üniteleri evin arkasında ayrı bir bölümde yer almaktadır (Kaya, 2020).

Köylerden rölövesi çıkarılarak çalışmaya dahil edilmiş yedi konut altta Resim 2'de gösterilmekte olup, bulundukları kültür-yöre grubunun sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerinin etkisinde oluşan, içinde yaşayan ailelerin gelir durumu benzer nitelikte olan konutlardır. Konutların her biri bulundukları köylere göre gruplandırılarak aşağıda sırasıyla tanıtılacaktır.

4.1. Paşalar Köyü Laz Evleri

Paşalar köyünden 1951-55 yılları arasında inşa edilmiş Rasim Çakır, İsmail-Melih Saka ve Sevgi Hanım'a ait olan, rölövelerinin alınmasına izin verilen üç konut seçilmiştir. Laz evleri genellikle 2 katlı olup, hane nüfusuna bağlı olarak ekstra bir katın daha çıkılabildiği, alt katta ahır, depo vs. gibi hizmet alanlarının ayrıldığı, birinci katın yaşama alanı olarak kullanıldığı hem dış hem iç avlu aracılığıyla iç mekâna



Resim: 2

Köylerden seçilen konutlar.

ulaşılabilir, serenderi, ambarı vb. ile bir kül-
liye mantığıyla kompleks olarak üretilmiş
evlerdir (Falakaoğlu, 2007; Saatçi ve Önder, 2016).
Bu özellikleri genel hatlarıyla taşıyan,
seçilen üç konutun mekânsal özellikleri
sırasıyla aşağıda açıklanacaktır.

Rasim Çakır Evi üç katlı olup; zemin katta,
depo, odunluk, ambar, birinci katta, hol,
salon, mutfak, oturma alanı, lavabo/tuvalet,
ikinci katta, hol, yatak odaları ve lavabo/
tuvalet bulunmaktadır. Dışarıdan bakıldı-
ğında simetrik olan konut iç mekânlarda bu
simetrik yapıyı bozmuştur. Konut yaklaşık
1 metre yüksekliğinde bahçe duvarı ile
çevrilidir ve konuta sokaktan doğrudan
giriş bulunmamaktadır. İlk önce bahçe kapı-
sından geçilerek alt kotta bulunan küçük bir
bahçeye ulaşılmakta, buradan konuta giril-
mektedir. Küçük bahçeden başka bir kapı-
yla ocak, garaj, serender ve ahırın bulunduğu
büyük bahçeye geçilmektedir. Büyük
bahçeye sokaktan araç girişi bulunmaktadır.
Zamanla yatak odalarında Laz kültüründe
bulunan ocak-banyo-odunluk üçlüsü ta-
mamen kaldırılmış bunun yerine evin arka
kısmında çıkma oluşturup sonradan banyo
ve tuvalet eklenmiştir ve yatak odasının biri
iptal edilip mutfakla dönüştürülmüştür.

İsmail-Melih Saka Evi ikiz ev şeklinde
olup üç katlıdır. Kalabalık bir ailenin
ihtiyaçları doğrultusunda tasarladığından
yatak odası sayısı fazladır. Zemin katta,

giriş holü, odunluk, ambar ve merdiven
altında dışarıya açılan bir kapı; birinci
katta, hol, mutfak, yaşam alanı/oturma-TV
izleme, banyo/tuvalet; ikinci katta, hol, ya-
tak odaları ve banyo/tuvalet bulunmaktadır.
Dışarıdan bakıldığında simetrik olan konut
iç mekânlarda da bu simetrik düzeni koru-
muştur. Konutu sokaktan ayıran herhangi
bir bariyer bulunmamakla beraber eve
doğrudan giriş holü ile girilir. Kalabalık
olan ailenin dağılmasıyla birlikte önceleri
yatak odası ihtiyacı ortadan kalkmış, bu
odalar mutfakla dönüştürülmüştür. Konutta
hem yemek yapmak hem de ısınmak ama-
cıyla kullanılan ocaklar kaldırılmış ve soba
kullanılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda
banyo yapmak amacıyla kullanılan dolap
içi alanlar kullanılmamaktadır. Banyo
için ayrı hacim oluşturulmuştur. Konuta
bitişik serender kullanım anlamını yitirerek
zamanla balkona dönüşmüştür.

Sevgi Hanım Evi önceleri iki katlı olarak
tasarlanmış, ailenin genişlemesiyle üçüncü
kat eklenmiştir. Zemin katta, giriş holü,
odunluk, kiler ve depo; birinci katta, hol,
mutfak, yaşam alanı/oturma-TV izleme,
banyo/tuvalet; ikinci katta, orta hol, oturma
odası, mutfak, yatak odaları ve banyo/
tuvalet bulunmaktadır. Dışardan bakıldı-
ğında simetrik olan konut iç mekânlarda
bu simetrik düzeni korumuştur. Konut
1.60m bahçe duvarı ile çevrilidir ve konuta

sokaktan doğrudan giriş bulunmamaktadır. Önce büyük bir bahçeye sonra konuta giriş yapılır. Bahçede su deposu, ardiye, kümes ve fındık işçilerinin kalabilmesi için de ek betonarme bir bina bulunmaktadır. Ayrıca bu binaya işçiler için sokaktan ayrı bir giriş bulunmaktadır. Konutun bahçesine araç girebilmektedir. Konutun ise toplamda üç ayrı girişi bulunmaktadır. Konutta çok sayıda yatak odası ve her yatak odasında “odunluk-ocak-banyo” üçlüsü bulunmaktadır. Önceleri, bu üçlünün kullanımı her yatak odasının bir aileyi temsil etmesi ve kişisel ihtiyaçların karşılanması ile açıklanırken, günümüzde aynı işlevi kalmamıştır.

4.2. Duraklar Köyü Çerkez Evleri

Duraklar Köyünde Recai Bey ve Fikri Akkurt’ a ait olan konutlarda çalışma yapılmıştır. Genellikle Çerkez evleri, bir veya iki katlı, oldukça düz ve geniş araziler içinde ayrışık olarak kurulan, eve ön cepheyi kaplayan bir veranda aracılığıyla ulaşılan, bu veranda da evden bağımsız bir misafir odasının ve oturma bölümünün kurgulandığı, mutfakın ise en uzak konumlandırıldığı bir düzende gelişmişlerdir (Korhan, 2018). Bu özellikleri genel hatlarıyla bünyesinde günümüzde halen barındıran, seçilen iki Çerkez evi aşağıda tanıtılacaktır.

Recai Bey Evi 1950’li yıllarda yapıldığı düşünülmektedir. Tek katlı müstakil bir ev olup, hol, oturma odası, mutfak, yatak odası, kiler, banyo ve tuvaletten oluşmaktadır. Dışardan bakıldığında yerden 1 m yukarıda konumlanan simetrik konut iç mekânlarda bu simetrik yapıyı korumuştur. Konut yaklaşık 1.20m’lik bahçe duvarı ile çevrilidir ve konutun sokaktan doğrudan girişi bulunmamaktadır. İlk önce bahçeye ve bahçeden konuta girilmektedir. Zaman içerisinde ihtiyaçlar doğrultusunda, yatak odalarından biri mevcut oturma odası ile birleştirilerek oturma odası genişletilmiştir. Konutun yatak odalarından tuvalet/banyo-lara olan direk geçişler kapatılarak kilerden geçiş sağlanmıştır. Evin altı yükseltilerek bahçe malzemelerinin konulduğu bir depo haline getirilmiştir. Konutun yerleşim alanı geniş ve düz olup, içinde odunluk, depo ve bahçe ve de akraba kullanımında olan komşu ev bulunmaktadır.

Fikri Akkurt Evi 1930’larda yapıldığı tahmin edilen tek katlı bir evdir. Balkon, oturma odası, mutfak, iki tane yatak odası, kiler, banyo ve tuvaletlerden oluşmaktadır. Zemin kat, yerden 1.40m yükseltilerek bir depo alanı oluşturulmuştur. Evin girişinde balkondan girilen ayrı bir yatak odası bulunmaktadır. Evin içinde bulunan yatak odasında bulunan orijinal yıkanma bölümü kaldırılmış, konuta prefabrik ek yapılarak tuvalet/banyo ve kiler olarak kullanılmaya başlanmıştır. Oturma odası ve mutfak birleştirilerek kullanılmakta ve sosyal hayatın büyük bir çoğunluğu burada geçmektedir. Konut parselinde yoldan uzak bir şekilde konumlanarak yol-konut arası yeşil alan olarak bırakılmıştır. Konutun sağ tarafı ise tarım amaçlı kullanılmaktadır.

4.3. Dadalı Köyü Türk Evleri

Dadalı Köyü’nden Fatma Hanım ile Havalettin Hanıma ait evlerde çalışma yapılmıştır. Düzce’de geleneksel Türk evleri genellikle 2 ya da 3 katlı olup, zemin üzerinde 2 katlı olanların farklı katlardan girişleri mevcuttur; odalar çok sayıda pencere ile dışa açılır, girişler direk sokaktan ya da bahçe içinde ise giriş cepheleri doğrudan sokağa ya da güne bakacak şekilde konumlandırılır, odaların hepsi direk sofadan ulaşılır, tuvaletler için ayrı holleri vardır (Naldan, 2019). Bu veriler ışığında bakıldığında, Fatma Hanım Evi, 1950’li yıllarda inşa edilmiş üç katlı müstakil bir konuttur. Zemin katta, odunluk, 2 tane depo, malzeme odası ve binaya eklenen bir alan; birinci katta, sofa, 2 tane oda, oturma odası, mutfak, tuvalet/banyo ve teras; ikinci katta, sofa, 2 oda, oturma odası, yatak odası ve bir hol aracılığıyla ulaşılan tuvalet/banyosu bulunmaktadır. Dışardan bakıldığında simetrik bir düzen görülmektedir fakat konutun iç mekân düzenlemesi simetrik değildir. Konutu sokaktan ayırıcı bir bariyer yoktur, doğrudan eve girilmektedir. Geleneksel Türk evlerinde olduğu gibi bu konutta da en önemli alanlar sofa ve oda mekânlarıdır. Tuvalet/banyo hariç bütün odalar sofaya açılmaktadır. Tuvalet/banyo konutun arkasına konumlanmış ve sofadan ayrılmıştır. Konutun yerleşiminde güneşe yönelme dikkate alınmış, oturma

odaları ve yatak odası güneye, mutfak ve tuvalet/banyo kuzeye yönlendirilmiştir.

Havalettin Hanım Evi'nin 1920'lerde yapıldığı belirtilmiştir. İki katlı bahçe içi bir ev olup; zemin katta giriş, malzeme deposu, kiler ve büyük bir boş alan; birinci katta iki oturma odası, mutfak, kiler, çamaşır odası, iki yatak odası ve iki tuvalet bulunmaktadır. Konut iç mekân düzenlemesi ile simetrik bir yapısı vardır. Zemin katta bulunan ahır kaldırılmış, bahçeye inşa edilmiştir. Sofa/hol küçültülerek yeni mekânlar elde edilmiştir. Daha önceden mutfak olarak kullanılan mekândaki pencereler, bitişik nizam yapılan ek bina nedeniyle kapanmış, mutfak oturma odasına dönüştürülmüştür. Yeni mutfak alanı holün bir kısmının kapatılmasıyla elde edilen alanda oluşturulmuş, ancak küçük geldiği için sonradan yanında bulunan oturma odası ile birleştirilerek kullanılmaya başlanmıştır. Yine holün parçalanmasıyla çamaşır odası, kiler gibi mekânlar elde edilmiştir. Birinci katta bulunan dört odanın üçünden odunluk-ocak-banyo üçlüsü kaldırılmıştır. Konutun yerleşim alanında geniş bir bahçe, ahır ve ocak bulunmaktadır. Yerleşim alanı önce taş duvar ile çevrili olup yükseltilen yol seviyesi nedeniyle alçak kalan taş du-

var tuğla duvar ile yükseltilmiştir. Bahçeye iki giriş bulunmaktadır.

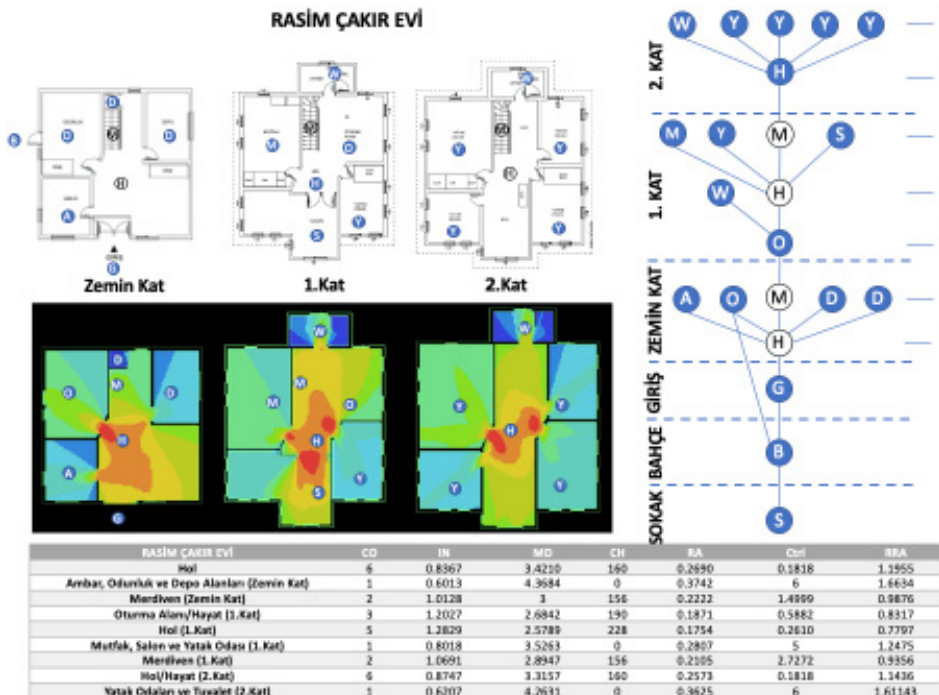
5. Analizler

5.1. Paşalar Köyü Konutları Analizi

Aşağıda Resim 3, 4 ve 5'te sırasıyla Paşalar köyünden seçilen Rasim Çakır, İsmail-Melih Saka ve Sevgi Hanım evlerine ait konut planları, bütünleşme haritaları ve j-graph analizleri ile birlikte fonksiyon alanlarının mekân dizilimine ait parametrelerin değerleri gösterilmiştir.

İncelenen Laz evlerinde, en bütünleşik yani RA değerlerinin en düşük olduğu mekânların ortak yaşam alanları ve holler olduğu, en ayrışık yani RA değerlerinin en yüksek olduğu mekânların ise her iki evde de banyo ve tuvaletler ile zemin katlarında bulunan ambar, odunluk gibi depo alanları olduğu görülmüştür. Yine bütünleşik alan haritalarından ve en düşük 0.13 ve en yüksek 0.41 olarak elde edilmiş, normalde 0-1 aralığında değerlendirilen RA değerlerinin daha çok 0'a yakın olması sebebiyle, konut planlarının simetrik veya simetriğe yakın olduğu ve dizimsel olarak merkezilik gösterdiği görülmüştür. Derinlik olarak bakıldığında evlerin en az altı adımda keşfedilebildiği/ulaşılabildiği; girişten sonra

Resim: 3
Rasim Çakır Evi Mekân Dizilimi Analizi.

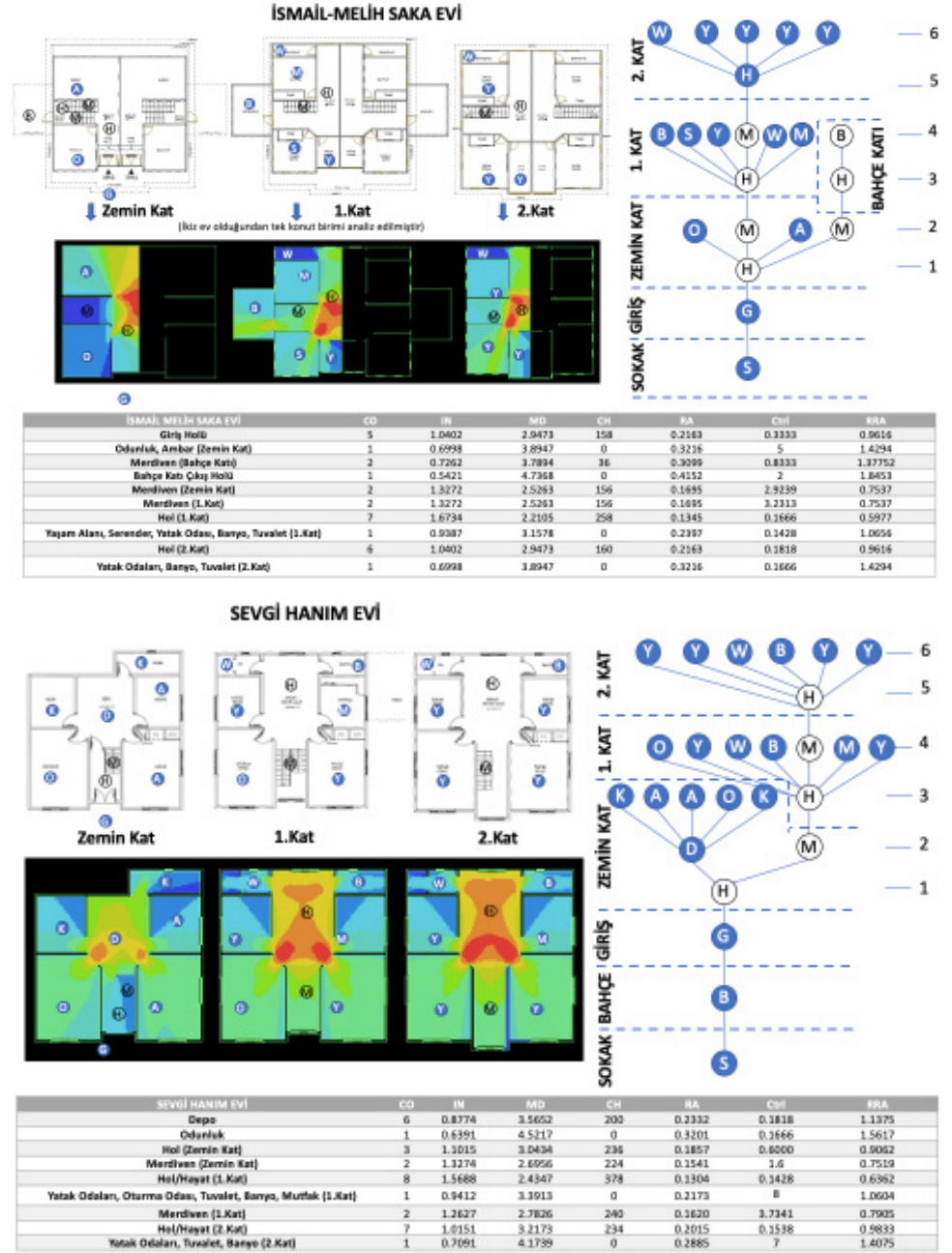


Resim: 4

İsmail-Melih Saka Evi Mekân Dizilimi Analizi.

Resim: 5

Sevgi Hanım Evi Mekân Dizilimi Analizi.



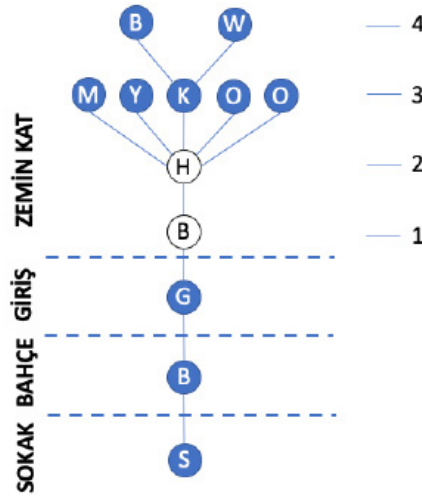
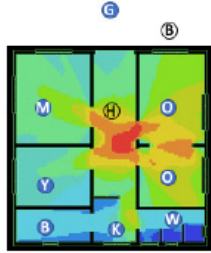
ilk bulunulan mekanların ortak alan olarak kullanılan hol/sofalar olduğu, yatak odaları gibi daha özelleşen mekanlar ile tuvalet ve banyo gibi mahremiyet gerektiren mekanların en az dördüncü adım ve sonrasında ulaşılabilirdiği görülmüştür. Kontrol değerleri incelendiğinde ise, sirkülasyon alanı olarak kullanılan merdivenler, yatak odaları, ambar ve depo alanlarının güçlü kontrol bölgeleri oldukları görülmüştür (Ctrl değerleri > 1). Tüm evlerde, sokak-bah-

çe-ev hiyerarşisi korunarak evlere girişler sağlanmış, ayrıca daha mahrem girişler evin yan veya arka bahçelerinden zemin katta bulunan bir kiler, depo alanına ya da özel bir hol aracılığıyla ana hole bağlanmış.

5.2. Duraklar Köyü Konutları Analizi

Aşağıda Resim 6 ve 7’de sırasıyla Duraklar köyünden seçilen Recai Bey ve Fikri Akkurt evlerine ait konut planları,

RECAİ BEY EVİ



Resim: 6

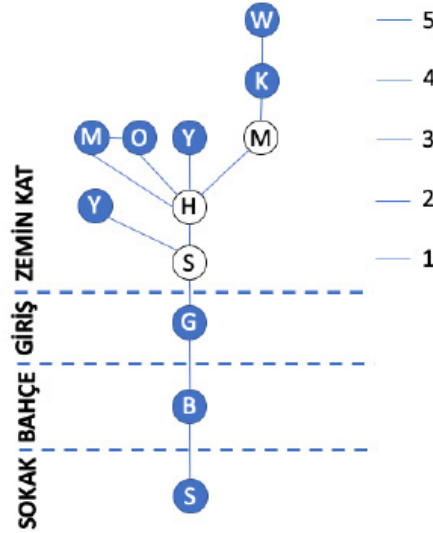
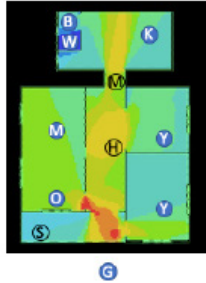
Recai Bey Evi Mekân Dizilimi Analizi.

Resim: 7

Fikri Akkurt Evi Mekân Dizilimi Analizi.

RECAİ BEY EVİ	CO	IN	MD	CH	RA	Ctrl	RRA
Balkon (Eve giriş sağlıyor)	2	1.2222	2	16	0.25	0.8571	0.8169
Hol	6	3.6666	1.3333	64	0.8333	0.2068	2.7233
Mutfak, Yatak Odası ve Oturma Odaları	1	1	2.2222	0	0.3055	6	0.9985
Kiler	3	1.5714	1.7777	30	0.1944	0.4615	0.6354
Banyo ve Tuvalet	1	0.7333	2.6666	0	0.4166	3	1.3616

FİKRİ AKKURT EVİ



FİKRİ AKKURT	CO	IN	MD	CH	RA	Ctrl	RRA
Sundurma (Eve Giriş Mekanı)	3	1.2222	2	30	0.25	0.4545	0.8169
Yatak Odası (Sundurmadan Girilen)	1	0.6470	2.8888	0	0.4722	2	1.5432
Hol	5	2.2	1.5555	60	0.1388	0.3333	0.4538
Oturma Odası ve Mutfak (Birleştirilmiş)	2	0.9166	2.3333	0	0.3333	1.4285	1.0893
Yatak Odaları	1	0.8461	2.4444	0	0.3611	5	1.1801
Ek Binaya Geçiş Merdiveni	2	1.2222	2	28	0.25	1.4285	0.8169
Kiler	2	0.7333	2.6666	16	0.4166	0.6666	1.3616
Tuvalet/Banyo	1	0.4782	3.5555	0	0.6388	2	2.0878

bütünleşme haritaları ve j-graph analizleri gösterilmiş, fonksiyon alanlarına ait mekân dizilimi değerleri de tablo olarak paylaşılmıştır.

Çerkez evlerinin mekânsal bütünleşme haritalarında ve RA değerlerine bakıldığında; her iki konutta da en bütünleşik, erişilebi-

lirliği yüksek merkezi mekânlar, holler ile oturma odalarıdır. Bunları giriş holler ve verandalar ile mutfaklar takip etmekte olup, tuvalet ve banyolar en ayrılmış, erişilebilirlik açısından en düşük mekânları temsil etmektedir. Her iki ev de en az dört adım derinlikte ulaşılabilir bir topolojik haritaya sahip olup, kompakt ve merkeziyetçidir.

Mekânlara ait derinlik ve seçim değerlerinin hem aynı sistemi oluşturan diğer mekânlarla hem de diğer konut istemindeki mekânlarla benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Derinlik değerlerinin sadece hollerde diğer mekânlara kıyasla düşük olduğu yani bu ortak kullanım alanların sığ, erişimi kolay mekânlar olduğu görülmüştür. Kontrol değerleri incelendiğinde güçlü kontrol bölgelerinin, yani mahremiyetin daha baskın hissedildiği derin mekânların yatak odaları (Ctrl: 5-6 aralığında), tuvalet/banyo (Ctrl: 2-3 aralığında), mutfak ve oturma odaları (Ctrl: 1.4-6 aralığında) olduğu görülmüştür. Her iki evde de, sokak-bahçe-ev hiyerarşisi korunarak evlere girilirken, Paşalar köyünden farklı olarak evlere geçişler sundurma veya balkon aracılığıyla sağlanmıştır.

5.3. Dadalı Köyü Konutları Analizi

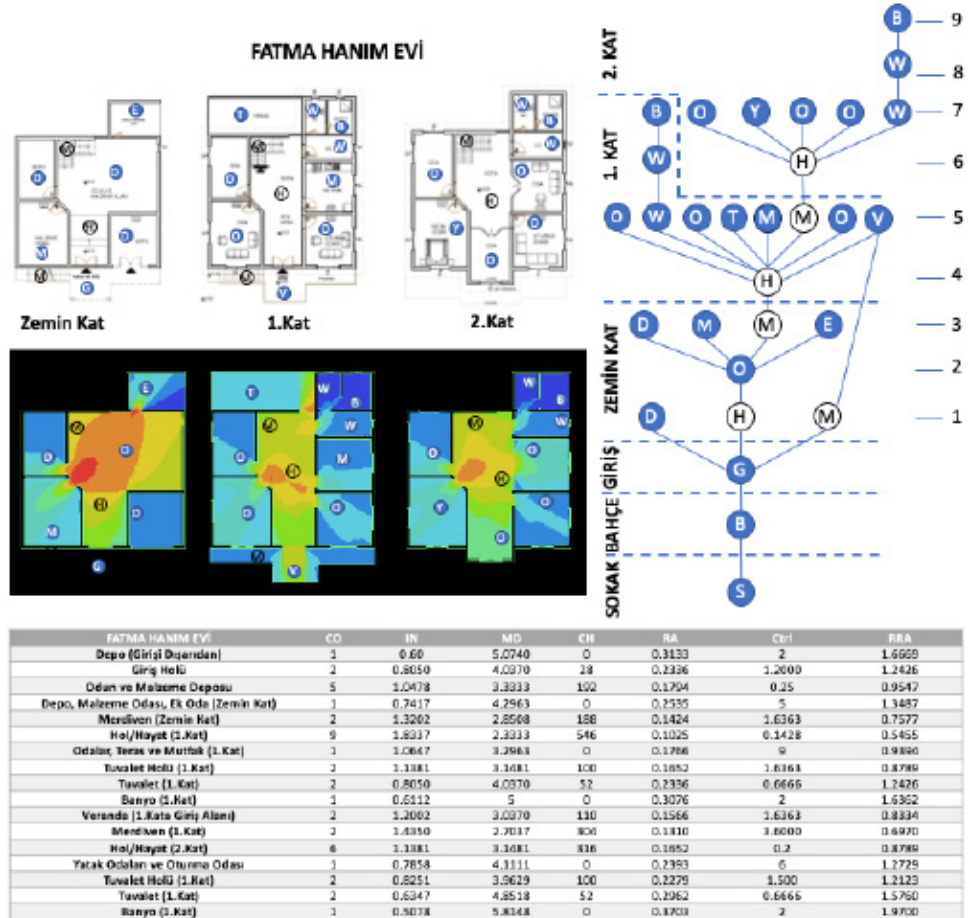
Aşağıda Resim 8 ve 9'da sırasıyla Dadalı köyünden seçilen Fatma Hanım ve Havalettin Hanım evlerine ait konut planları,

bütünleşme haritaları ve j-graph analizleri, ilgili diğer mekân dizilimi değerleriyle birlikte gösterilmiştir.

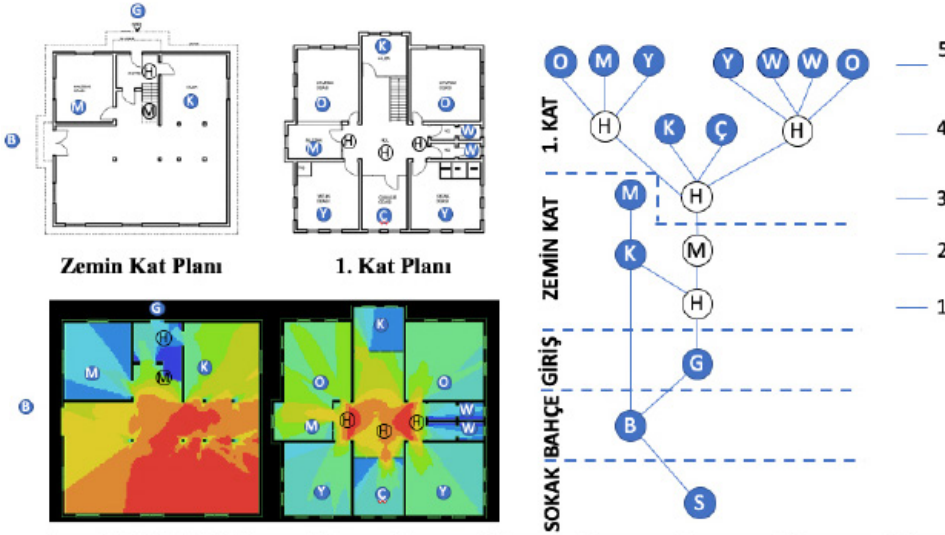
Türk evlerinin mekânsal bütünleşme haritalarında; diğer köylerde de görüldüğü gibi, en bütünleşik ve entegre mekânlar holler ve zemin katta girişte karşılayan ortak kullanım alanlarıdır. Diğerlerinden farklı olarak zemin kattaki daha önceleri ahır olarak kullanılan alanda büyüklüğünden dolayı yüksek entegrasyon oranı daha yoğundur. Ayrıca, birinci katta bulunan odalar da daha mahrem ve ayrıışık mekânlardır. 9 adımda ulaşılabilen Fatma Hanım Evi, 5 adımda ulaşılabilen Havalettin Hanım Evi'ne göre daha derindir. Fakat bu farklılık sonradan eklenen tuvalet ve banyoların konumlanışından kaynaklanmaktadır. Kat sayıları farklı olsa da her iki konutta da merkezietç bir plan şeması vardır. RA değerleri incelendiğinde genel olarak 0.10 ile 0.49 aralığında değiştiği görülmüş,

Resim: 8

Fatma Hanım Evi Mekân Dizilimi Analizi.



HAVALETTİN HANIM EVİ



Resim: 9

Havalettin Hanım Evi Mekân Dizilimi Analizi.

HAHALETTİN HANIM EVİ	CO	IN	MD	CH	RA	Ctrl	RRA
Giriş Holü/Ana Hol	3	0.9442	2.9375	82	0.2583	0.5	1.0587
Kiler	2	0.6652	3.75	30	0.3666	0.6666	1.5027
Malzeme Deposu	1	0.4961	4.6875	0	0.4916	2	2.0150
Merdiven	2	1.3304	2.375	96	0.1833	1.8750	0.7513
Hol (Yaşama Kabi)	5	1.9513	1.9375	188	1.125	0.3389	4.6106
Özelleşen İkinci Hol (Sağ)	5	1.3304	2.375	108	0.1833	0.2380	0.7513
Oturma ve Yatak Odaları ve Tuvaletler (Sağ Hol'den Ulaşılan)	1	0.7910	3.3125	0	0.3083	5	1.2636
Özelleşen İkinci hol (sol)	4	1.2196	2.5	84	0.2	0.3125	0.8196
Mutfak, Oturma ve Yatak Odaları (Sol Hol'den Ulaşılan)	1	0.7505	3.4375	0	0.325	4	1.3319

0'a yakın olan bu değerler nedeniyle bu mekanların düşük derinlikli, merkezi ve bütünselliği yüksek mekanlar olduğu tespit edilmiştir. Havalettin Hanım Evi'ndeki ana holde ($RA > 1$) ise beklentinin aksine ayrıışıklık görülmüştür. Bunun sebebi ise ana hol üzerinden, sistemde son adımda ulaşılan mekanlara geçiş sağlayan ikincil hollere geçilerek mahrem geçiş alanlarının bulunmasıdır. Fatma Hanım Evi'nde ikincil holler sadece tuvalet ve banyolara yönlendirirken, Havalettin Hanım Evi'nde ek olarak yatak odalarına yönlendirme yapılmıştır. Güçlü kontrol bölgeleri diğer köy evlerine benzer şekilde, Ctrl değerleri 2-9 arasında değişen oturma ve yatak odaları ile depo, tuvalet ve banyo alanlarıdır. Zayıf kontrol bölgeleri yani mahremiyetin en az hissedildiği, seçim olanağının çok olduğu bölgeler Ctrl değerlerinin 0.14-0.33 arasında değiştiği ana yaşama katındaki hol/hayat alanlarıdır. RRA değerleri ayrıca incelendiğinde genelde 1'e yaklaşan ve geçen değerler olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, bütünlüğün az, daha çok ayrıışık, hareketin aşırı kontrol edildiği dolayısıyla mahremiyet hiyerarşisinin

mekânsal dizilimde güçlü hissedildiği sistemlerdir. Çalışılan evlerde sokak-bahçe-ev hiyerarşisi korunarak evlere girişler sağlanmıştır. Diğer köy kültürlerinden farklı olarak yoldan direk giriş, bahçe girişi ve eve farklı katlardan alternatif girişlerle evlerin derinliği ve mahremiyeti artırılmıştır.

6. Tartışma ve Değerlendirme

Analizler bölümünde seçilen konutların her biri ayrı ayrı kendi sistemler bütünü oluşturarak fonksiyon alanlarının mekân dizilimi değerleri üzerinden çözümlenmiştir. Yani her bir mekânın işlevine göre konut bazı sayısal değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümde ise, üç kültür üzerinden seçilen konutların mekânsal örgütlenmelerindeki benzerlik ve farklılıklar ve bunların birbirleriyle olan konfigürasyonel ilişkileri, her bir konut sistemi üzerinden bir bütün olarak, aşağıda Tablo 1'de DepthmapX programından elde edilen veriler ile hesaplanan RRA, okunabilirlik (INCO) ve ulaşılabilirlik (INCH) değerleri üzerinden tartışılacaktır.

Üstte Tablo 1'de INCO ve INCH değerleri yöntem bölümünde açıklandığı üzere korelasyon değerleri olduğundan bu değerler

KÖYLER	EVLER	BİRİM SAYISI	CO	IN	MD	CH	RA	RRA	INCO	INCH
Paşalar Köyü Laz Evleri	Rasim Çakır Evi	20	1.90	0.778	3.76	52.5	0.307	1.364	0.358	0.792
	İsmail Melih Saka Evi	20	1.90	0.472	3.43	46.2	0.270	1.200	0.460	0.749
	Sevgi Hanım Evi	24	1.91	0.875	3.73	63	0.24	1.170	0.367	0.695
Duraklar Köyü Çerkez Evleri	Recai Bey Evi	10	1.80	1.257	2.222	11	0.305	0.996	0.954	0.927
	Fikri Akkurt Evi	10	2.00	0.982	2.466	13.4	0.366	1.196	0.893	0.839
Dadalı Köyü Türk Evleri	Fatma Hanım Evi	28	2.00	0.939	3.81	76.07	0.216	1.148	0.398	0.633
	Havalettin Hanım Evi	17	1.88	0.937	3.16	34.58	0.288	1.180	0.655	0.825
*CO: Bağlantısallık, IN: Bütünsellik, MD: Ortalama Derinlik, CH: Seçim, RA: Rölatif Asimetri, RRA: Normalize Edilmiş Rölatif Asimetri, INCO: Okunabilirlik, INCH: Ulaşılabilirlik.										

Tablo: 1
Mekân Dizimi Değerlerinin Laz, Çerkez ve Türk Evleri Üzerinden Karşılaştırılması.

hariç, tablodaki tüm değerler her bir konut için DepthmapX programında hesaplanmış total değerlerin her bir konutu oluşturan birim sayılarına bölünerek hesaplanan ortalama değerlerdir. RRA değerleri ise yine her bir konut için, hesaplanmış RA değerlerinin, konutların birim sayısına bağlı olarak hesaplanmış standart entegrasyon parametre değerine (D_n) bölünerek elde edilen değerlerdir. Çalışma kapsamında daha önce bahsedilen araştırma kısıtlarına rağmen, örneklem seçimin geçerliliğini tespit amaçlı, öncelikle Tablo 1’de verilen birim sayıları ve bağlantısallık değerleri üzerinden, her bir konut kendi bulunduğu köy-yöre grubu içinde değerlendirilmiştir. Buna göre, Laz (20-20-24) ve Çerkez (10-10) köylerinden seçilen konutların kendi grupları içinde birbirleriyle benzer birim sayılarına sahip oldukları görülmüştür. Türk köyünden seçilen iki konut sistemini oluşturan birim sayıları (28-17) farklılık gösterse de, üç grubunda kendi içinde benzer bağlantısallık ve ortalama derinlik değerlerine sahip olması nedeniyle, örneklem seçiminin ait oldukları köy grubuna genelleme yapılamasada, araştırma kapsamında kültürler arası göreceli karşılaştırmaya olanak vermesi açısından uygun görülmüştür. Köyler arası değerlendirildiğinde ise, özellikle benzer bağlantısallık değerlerine sahip konut seçimi yapıldığı da görülmüştür. Bu durumda, kültürler

arası karşılaştırma ise, üstte de bahsedildiği üzere konutların hesaplanan normalize edilmiş Rölatif asimetri (RRA) değerleri ile okunabilirlik (INCH) ve ulaşılabilirlikleri (INCO) üzerinden yapılabilecektir.

Normalize edilmiş Rölatif asimetri (RRA) değerleri üzerinden entegrasyon değerleri karşılaştırıldığında, evlerin tamamı kendi köy grupları içinde tutarlılık göstermektedir. Değerler 1’e yaklaşan veya geçen değerlerdir, yani ayrışık olarak nitelendirilebilecek, hareket üzerinden aşırı kontrolün olduğu, mahremiyetin yüksek olduğu evlerdir. Fakat değerler göreceli olarak üç köy üzerinden karşılaştırıldığında, en bütünsel evlerin, Çerkez köyündekiler olduğu daha sonrasında sırasıyla önce Türk, sonra da Laz köylerinin bu sıralamayı takip ettiği görülmüştür. Mekânsal sistemleri en ayrışık sosyal hiyerarşisi en fazla olan ev grubu Laz evleri olmuştur. Bu bağlamda en düşük entegrasyon Çerkez köyünde bulunan Recai Bey Evi’nde görülürken, en yüksek değer Laz evi olan Rasim Çakır Evi’nde tespit edilmiştir.

Üstteki karşılaştırmalarda nispeten Laz ve Türk evleri arasında mekân dizimi analizlerinde tespit edilen benzerlik, ayrıca plan şemalarında da okunabilmektedir. Laz kültüründe odalar hayatın etrafında (Türk kültüründe odalar sofanın etrafında) yer alır. Odalara köşelerden girilmektedir. Odalar-

da ikili kullanım bulunmaktadır. Köşeden girilerek hizmet mekânı olan ocak ve önü, oturma alanı olan odanın diğer bölümü tanımlanmıştır. Oda içerisinde ise Türk kültürüne benzer şekilde odunluk-ocak-banyo üçlüsü bulunur ama günümüzde geleneksel konutların hemen hemen hepsinde ya ocaklar kapatılmış ya da yerine sobalar kurulmuştur. Duraklar köyünde/Çerkez kültürüne ise oda kavramı farklıdır yan yana gelen sıra mekânlardan oluşan odalar bir geçiş mekânını (*sofa*) çevrelemektedir. Hepsinin genelde kendine ait ayrı bir girişi bulunmaktadır.

Okunabilirlik (*INCO*) ve ulaşılabilirlik (*INCH*) yönlerinden incelendiğinde, elde edilen birbirine yakın *INCO* ve *INCH* değerleri yine bir kültürü temsilen seçilmiş evlerin birbirleriyle benzer özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Fakat köyler arası karşılaştırmada, yine en okunabilir ve ulaşılabilir mekân konfigürasyonu Çerkez evlerinde görülmüştür. Okunabilirlik değerleri 0.45 sınırının diğer iki kültüre kıyasla çok daha üstünde olan bu evlerde, kullanıcının görsel sınırlarının daha geniş alanlara ulaşabildiği dolayısıyla kolay yön bulunabildiği anlamına gelmektedir. Diğer yandan Laz evleri, Türk evlerinden de düşük değerleri göstererek, hatta 0.45 civarı ve alt değerlere sahip olması nedeniyle okunabilir bulunmamıştır. Ulaşılabilirlik üzerinden yapılan karşılaştırmada ise en düşük ve en yüksek değerlerin, 0.69 değeri ile Laz evlerinden Sevgi Hanım Evi ile 0.92 değeri ile Çerkez köyünden Recai Bey Evi'nde görülmüştür. Genel olarak değerler birbirine yakın aralıklarda değişse de, en ulaşılabilir ve geçirgenliği yüksek evler, Çerkez köyünde tespit edilmiştir, bu sıralamayı da sırasıyla, Laz ve Türk köyleri takip etmektedir.

Genel olarak üstteki sonuçlar değerlendirildiğinde, Laz, Çerkez ve Türk köylerinde kırsal konut tasarımında benimsenen genel ilkeler ve tasarım parametrelerinin belirlenmesi kapsamında bazı çıkarımlar yapılabilir: Laz ve Türk evlerinin geniş ailelere göre yapılandırıldığı, konutların kat sayıları ve birim hacim sayılarından anlaşılmaktadır. Çerkez konutlarında ise kat sayısı ve birim hacim sayısına bakıla-

rak, küçük ailelere göre yapılandırıldığı görülmüştür. Türk ve Laz evlerinin zemin katlarında servis hacimleri bulunurken, yaşam alanları üst katlarda yer almaktadır. Sokaktan direk girişin olabildiği bu evlerde sokak ile yaşam alanları arasında, servis hacimlerinin kamusal alandan özele geçişte bir kademe oluşturduğu görülmektedir. Laz ve Türk evlerinin biçimlenmesinde tarımsal üretimin mekânsal organizasyonu etkilediği görülmüştür. Yine iki kültürde sofa ortak yaşam alanıdır, onun çevresinde birimler yerleşmiştir. Çerkez evlerinde ise her oda içe dönük, bağımsız bir birimdir. Sofa veya orta hol koridor işlevi görmektedir. Laz ve Türk evlerinin oda kurgusu benzerdir. Odalara köşeden girilerek, oda içinde iki işlev tanımlanmıştır: Ocak ve önünün hizmet alanı olarak kullanıldığı, karşı bölümün de yaşama ve oturma alanı olarak kullanıldığı iki ana bölüm (*Çahan-timur, 1997; Turgut, 1990*). Diğer iki kültürün aksine Çerkez evlerinin kat sayısına bakıldığında tamamıyla yaşam alanı olarak düzenlendiği görülmektedir. Çerkez evlerinde zemin katta yaşam mekânları yer almaktadır. Servis hacimleri genelde bahçe içinde yer almaktadır. Sokak ile yaşam alanları arasında bahçe bir kademe oluşturmaktadır. Bu açıklamaları destekler nitelikte, üstte de mekân dizimi değerleri üzerinden yapılan karşılaştırmalarda Çerkez evlerinin diğer ev tiplerinden ayrıştığı, en bütünsel, en okunabilir ve en ulaşılabilir evler olduğu net bir şekilde görülmektedir.

7. Sonuç

Bu çalışmada; kültür-mekân ilişkisi Düzyce'de yaşayan üç farklı kültürel topluluğa ait köylerden seçilen toplamda yedi geleneksel konut üzerinden, konutların yerleşiminde, mekânsal kurgularında ve mekânların biçimlenmesinde yöre kültürünün etkisi karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda aynı bölgede yaşayan farklı kültürlere ait geleneksel konutlar arasında yaşam kültürünün etkisiyle benzerlikler ve farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Bu bağlamda, seçilen Türk evleri ile Laz evleri birbirine benzer özellikler göstererek, il merkezine çok daha yakın bir coğrafi

konuma sahip, Çerkez kültüründen ayrıştığı net bir şekilde görülmüştür. Bu ayrışmada, seçilen Türk köyü ile Laz köyünün benzer coğrafi, topografik ve iklimsel verilerin etkisiyle benzer mekânsal üretim aşamalarından geçmiş olmaları ilk bakışta öne çıkan birincil etmen olarak düşünülebilir. Fakat, çalışma kapsamında yapılan analitik ve sayısal değerlendirmeler detaylı olarak incelendiğinde ise seçilen Laz evleri, Türk evlerine göre daha geçirgen ve ulaşılabilir bulunmuş, Türk evlerinin ise daha yüksek bütünsellik değerleri ile daha içe kapalı olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, Laz ve Türk evlerinde kültürel farklılıkların mahremiyet algısı ve artan sosyal hiyerarşi üzerinden geliştiği görülmüştür. Çerkez köyündeki ayrışma da benzer şekilde sadece coğrafi konumundan kaynaklı değil, konfigürasyonel ilişkilerinde de serbest bir terbiye ve büyüme ile özdeşleşmiş olan Çerkez kültürünü (Korhan, 2018) yansıtır nitelikte olduğunu doğrulamıştır.

Fakat günümüzde, değişen sosyal, ekonomik ve kültürel şartlar konutta kültürel öze uygun olmayan mekânsal değişimler getirmiştir ve kültürel sınırlar okunamama eğilimine girmiştir. Bu durum bu çalışma kapsamında değerlendirilen evlerde de hissedilmekte olup, değişen ihtiyaçlara göre kullanıcı isteğiyle şekillenmeye devam etmektedirler. Bu etki Laz ve Türk evlerinde aile yapısının değişerek çekirdek aileye dönmesi sebebiyle daha belirgin, Çerkez evlerindeki değişim aile yapısı ile ilgili olmayıp kent merkezine yakın olması sebebiyle daha güçlü hissedilmektedir.

Araştırmanın önemli kısıtlarından biri makalenin üst bölümlerinde de açıklandığı üzere örneklem sayısının az olmasıdır. Fakat, yine araştırmanın kendi içinde ev sakinlerinin ölçümüne izin verilen evler üzerinden göreceli karşılaştırmaya izin verir nitelikte grupları içerisinde tutarlı bulunmaları, araştırma bulgularının Düzce köyleri genelinde geçerli olduğu iddia edilemeye de seçilen üç köydeki üç kültürü temsil eden evler bazında geçerli kılınacak niteliktedir. Araştırma genel sonuçları itibarıyla öncelikle, evlerinin kültür varlığı olarak tescil edilmesine karşı çıkılan ve

dolayısıyla da belgeleme çalışmalarının ön yargılı karşılandığı muhafazakâr toplum yapısına sahip, seçilen üç Düzce köyü için envanter oluşturması açısından önemlidir. İkinci olarak ise, geleneksel konut çalışmalarının hem kırsal alanda hem de mekân dizimi parametreleri üzerinden çalışıldığı literatüre katkısı vardır. Geleneksel kırsal konutların çözümlenmesi, bu amaçla mekân dizimi parametreleri üzerinden değerlendirilmelerinin yapılması, seçilen üç kültür arasında özellikle benzerliklerin tespit edilmesi açısından önemlidir.

Gelecekte bu yönde yapılacak çalışmalar ile mevcut geleneksel konutların tasarım ilkelerinden referans alan çağdaş konut tasarım ilkelerinin oluşturulması açısından kaynak oluşturabilir. Aynı zamanda bu tür vaka çalışmalarının, tasarımcılar veya yerel yetkililer tarafından tarihi çevrelerde yapılacak yeniden işlevlendirme bağlamında eko-turizm veya agro-turizm kapsamındaki potansiyelin tespiti, koruma, restorasyon, veya sürdürülebilirlik kararları için bir ön hazırlık olarak kabul edilebileceği düşünülmektedir●

Kaynakça

- Akçakoca Kaymakamlığı. (2018). *Tarihçe*. 31 Temmuz 2018, <http://www.akcakoca.gov.tr/akcakoca-nin-tarihi>
- Düzce Valiliği. (2010). *Akçakoca etnografik kültür envanteri*. 1 Ağustos 2019, <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/dokuman/dokumandetay/6188>
- Asif, N., Utuberta, N. ve Sabil, A. B., İsmail, S. (2018). Reflection of cultural practices on syntactical values: An introduction to the application of space syntax to vernacular Malay architecture, *Frontiers of Architectural Research*, (7), 521–29.
- Atak, Ö. ve Çağdaş, G. (2015). The reflection of religious diversity and socio-cultural meaning on the spatial configuration of traditional Kayseri houses, *ITU AIZ*, 12(3), 249-265.
- Atik, D. ve Erdoğan, N. (2007). Geleneksel konut mimarlığını etkileyen sosyo-kültürel faktörler: Edirne’de Şinasi Dörtok Evi, *Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 8(1), 21-27.
- Auge, M. (2017). *Yok-yerler*, Daimon Yayınevi, İstanbul.
- Bafna, S. (2003). Space syntax: A brief introduction to its logic and analytical techniques. *Environment and Behaviour*, 35(1), 17-29.
- Bandini, M. (1981). Aldo Rossi. *AA Files*, (1), 105-11.
- Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S. ve Smith G. (2008). *Responsive environments: A manual for designers*. Architectural Press for Elsevier.
- Bessiod, M. N. ve Mazouz, S. (2017, Temmuz). Syntactic study of the old and the new Douiret villages. Sözlü Sunum, 11th International Space Syntax Symposium, Lizbon.
- Caniggia, G. ve Maffei, G. L. (2001). *Architectural composition and building typology*. Firenze: Alinea Editrice.
- Ceylan, S. ve Bulut, İ. (2017). Kırsal konut şekillenmesinde etkili olan faktörler açısından misli ovası konutlarının incelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*. VII (2), 79-96.
- Chen, F. ve Thwaites, K. (2013). *Chinese urban design: the typological approach*. Surrey: Ashgate Publishing Limited.
- Çahantimur, A. (1997). *Kültür mekân etkileşimi kapsamında konut ve yakın çevresi ilişkilerinde diyalektik bir yaklaşım*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Sözen, M. (2012). Anadolu’da kırsal mimarlık. Bursa Büyükşehir Belediyesi, Tarihî Kentler Birliği ve ÇEKÜL Vakfı Uluslararası Kırsal Yaşam, Kırsal Mimari Sempozyumu için Ortak Yayını) Bursa, 1-27.
- Dalkılıç, N. (2008). Geleneksel konutlarda kullanıcı-mekân ilişkisi: Midyat örneği, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 13(1), 17-33.
- Dovey, K. (1999). *Framing places: Mediating power in built form*. Routledge: Taylor & Francis Group, London.
- Dursun, P. ve Sağlamer G. (2003, Haziran). Spatial analysis of different home environments in the city of Trabzon, Turkey, 4th International Space Syntax Symposium, London.
- Edgü, E. ve Ünlü, A. (2003, Haziran). Relation of domestic space preferences with space syntax parameters. 4th International Space Syntax Symposium, London.
- Eminağaoğlu, Z. ve Çevik, S. (2015). Facade typologies of the rural housing-the case of Artvin. *Tasarım Ve Mimarlık Dergisi*, 05 (İlkbahar-Yaz), 76-97.
- Erdoğan, E., Yazgan, E., Dilaver, Z., Benzer, N. ve Özer, N. (2004). Düzce kent deprem sonrası kentsel yenileme araştırmaları, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Proje Numarası: 2001.07.11-052.
- Erman, O. (2017). Mekânsal komşuluk kavramı üzerinden mimari mekânın analizi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 32(1), 165-176.
- Ermiyagil, M. S. A. ve Erem, Ö. (2014, Haziran). Geleneksel kırsal Türk evinde mekân dizim analizi: Balıkesir ili örneği. VIII. Mimarlıkta Sayısal Tasarım Ulusal Sempozyumu, İzmir.
- Ersoy, Z. (2010). Mimari tasarımda “kullanıcı odaklı” süreçler, *Mimarlık*, (351). 1-4. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=365&RecID=2288>
- Falakaoglu, B. (2007). Bir yaşam kompleksiydi Laz evleri. Arkitera. 12 Ağustos 2020, <https://v3.arkitera.com/h18660-bir-yasam-kompleksiydi-laz-evleri.html>
- Gökçe, D. (2017). *An empirical investigation of the interplay between typological transformation of historic house form and sense of place*. (Doktora Tezi). University of Liverpool, Liverpool, UK.
- Gökçe, D. ve F. Chen. (2016). “Does typological process help to build a sense of place?” *Urban Morphology*, 20(1): 66-69.
- Gökçe, D. ve Chen, F. (2019). A methodological framework for defining ‘typological process’: the transformation of the residential environment in Ankara, Turkey, *Journal of Urban Design*, 24(3), 469-493, doi: 10.1080/13574809.2018.1468215
- Gögebakan, Y. (2015). Karakteristik bir değer olan geleneksel Türk evi’nin oluşumunu belirleyen unsurlar ve bu evlerin genel özellikleri. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, (1), 41-55.
- Gündoğdu, M. (2014). Mekân dizimi ve araştırma konuları, *Art-Sanat* (2) 251-274.
- Gür, S. Ö. (2000). Doğu Karadeniz örneğinde konut kültürü. Yem Yayın, İstanbul.
- Gürer, T. K. (2012). A theory for sustainability of townscape: typology, regional development: concepts, methodologies, tools, and applications. Hershey, USA: Information Science Reference (IGI Global), 1418-1433.
- Güvenç, B. (2002). *İnsan ve kültür*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hall, T. (1969). *Hidden dimension*, Anchor Books Editions, USA.
- Hillier, B. ve Hanson, J. (1984). *The social logic of space*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hillier, B., Burdett, R., Peponis, J. ve Penn, A. (1987). Creating life: Or, does architecture determine anything? *Architecture et Comportement/Architecture and Behaviour*, 3(3), 233-250.
- Jiang, B., Claramunt, C. ve Klarqvist, B. (2000). An integration of space syntax into GIS for modelling urban spaces. *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation*, 2(3/4) 161-171.
- JINEPS (2011). Duraklar köyü (Gutehale)-Düzce. 3 Temmuz 2020, <https://www.jinepsgazetesi.com/-12058.html>

- Karahan, E. E. (2017). Geleneksel ve günümüz konutunda sürdürülebilirlik ve yaşam alışkanlıkları: Osmanlı örneği, *Megaron*, 12(3), 497-510.
- Karakuyu, M. (2008). Türkiye'de kır konutları ve eklentileri üzerine bir araştırma: Alaşehir örneği. *Bilgi, Kış* (44), 45-62.
- Kaya, A. (2019). Afetler ve kent morfolojisine etkileri Düzce örneği. *İdealkent*, 10(28), 942-961. doi: 10.31198.
- Kaya, A. (2020). Interpreting vernacular settlements using the spatial behavior concept. *Gazi University Journal of Science*, 33(2), 297-316. doi: 10.35378/gujs.559548
- Koçyiğit, G. R. (2018). Mark Augé'de yok-yer (non-lieu) kavramı üzerine bir epistemik çözümleme, *Megaron*; 13(4): 536-544. doi: 10.5505/megaron.2018.27880
- Koday, S., Koday, Z., ve Kızılkıran, Y. (2017). Siirt ilinde bir mesken kültürü: Cas evleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık 21(4), 1369-1385.
- Koman, İ., ve Eren, Ö. (2010). Flexible design for mass housing in Turkey. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 15(1), 53-67.
- Korhan, T. (2018). Kafkasya'dan Anadolu'ya benzerlikleri ve farklarıyla bir kültür sembolü olarak Çerkez evleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 28-39.
- Köse, A. (2005). Türkiye'de geleneksel kırsal konut planlarında göçebe Türk kültürü izleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi*, VII (2), 165-200.
- Köse, A. (2007). Balıkesir çevresinde geleneksel kırsal avlu peyzajı ve değişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18, 7-38.
- Kuban, D. (1990). *Mimarlık kavramları*, YEM Yayın, İstanbul.
- Kuban, D. (2017). *Türk ahşap konut mimarisi 17-19. yüzyıllar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Küçükerman, Ö. (1991). *Kendi mekânının arayışı içinde Türk evi*, (4. Baskı). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Kropf, K. (1993). *The definition of built form in urban morphology*. (Doktora Tezi). University of Birmingham, Birmingham, UK.
- Kropf, K. (2005). The handling characteristics of urban form. *Urban Design*, Winter (93), 17-18.
- Kropf, K. (2014). Ambiguity in the definition of built form. *Urban Morphology*, 18(1), 41-57.
- Masri, M., Yunus, M. R., Ahmad, S. S. (2016). The Serambi: Inculcation of socio-cultural values in Malay traditional home design, *AMER International Conference on Quality of Life*, (25-27 February 2016), Medan, Indonesia.
- Muhammad, I. B. ve Said, I. (2015). Spatial transactions and vernacular architecture of a Nupe Community in Central Nigeria, *Jurnal Teknologi*, 77(15), 1-7.
- Naldan, F. (2019). Geleneksel Düzce-Konuralp evlerinin yapı elemanları, *Sanat Tarihi Dergisi*, XXVIII (1), 139-163.
- Odeoka, C. O., Ekhaese, E. N. ve Sodeye-Isaacs, F. (2013, Ekim-Kasım). Space Use Patterns and Building Morphology in Yoruba and Benin, 9th International Space Syntax Symposium, Seoul.
- Oğuz, S. E. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-139.
- Oliver, P. (1997). *Encyclopaedia of Vernacular Architecture of the World*, Cambridge University Press, England, 12-16.
- Othman, Z., Aird, R., Buys, L. (2014). Privacy, modesty, hospitality, and the design of Muslim homes: A literature review, *Frontiers of Architectural Research*, 4, 12-23.
- Ovalı, P. K., Delibaş, N. (2016). Yerel mimarinin sürdürülebilirliği kapsamında Kayaköy'ün çözümlemesi, *Megaron*, 11(4), 515-529.
- Özlü, Z. (2012). 19. yüzyılda Düzce kazasına göçler, *Biliş*, (61), 201-222.
- Özsoy, N. (2016, Aralık). Çerkez ve Abazaların Düzce'de iskânı ve kurulan yeni yerleşimler. Sözlü Sunum, II. Uluslararası Düzce'de Tarih, Kültür ve Sanat Sempozyumu, Düzce.
- Öztank, N. (2010). An investigation of traditional Turkish wooden houses. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 9(2), 267-274, doi: 10.3130/jaabe.9.267
- Polat, H. (2009). 12 Kasım 1999 Düzce depreminin onuncu yılında Düzce ilinde yapılan imar çalışmaları ve uygulamalarının genel bir değerlendirmesi. *Düzce 1999-2009, Bildiri Kitabı*, Düzce Üniversitesi, 25-47.
- Pevsner, N. (1976). *A history of building types*. Thames and Hudson, London.
- Rapoport, A. (1969). *House form and culture*, Prentice-HALL, INC. Englewood Cliffs, N.J., London.
- Rapoport, A. (1977). Human aspects of urban form: Towards a man-environment approach to urban form and design, *Urban and Regional Planning Series 15*. Oxford: Pergamon Publishing.
- Razali, N. H. M. ve Talib, A. (2013). The concept of privacy and the Malay dwelling interior space planning, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (101), 404-414.
- Rossi, A. (1984). *The Architecture of city*. The MIT Press, Cambridge.
- Saatçi, M. ve Önder, D. (2016). Doğu Karadeniz Bölgesi geleneksel konutlarında mekânsal kademelenme. *İdealkent*, (18), 144-174.
- Saeid, A. ve Ghazaleh, M. N. (2016). Privacy at home: Analysis of behavioral patterns in the spatial configuration of traditional and modern houses in the city of Hamedan based on the notion of space syntax, *Frontiers of Architecture Research*, (5), 341-352.
- Sağlam, G. ve Dursun, P. (1998) Applying morphological analysis to a semi-squatter settlement in İstanbul, *Ekistics*, 65(391-392-393), 272-282.
- Schneekloth, L. H. ve Frank, K. A. (1994). Type: Prison or promise? *Ordering space: Types in architecture and design*. Frank, K. A. ve Schneekloth, L.H., van Nostrand Reinhold, (Eds.) New York, 15-38.
- Sıramkaya, B. S. (2018). Geç Osmanlı dönemi geleneksel Konya evlerinin sentaktik analizi, *International Social Sciences Studies Journal*, 4(23), 4520-4533.
- Sıramkaya, B. S., Yıldız, E., Aydın, D. (2018). 17. ve 18. yüzyıl geleneksel Bursa evleri mekânsal konfigürasyonunun tipolojiler üzerinden analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 444-451.
- Srinivas, D. (2015, Mayıs). Impact of culture on rural built environment. Sözlü Sunum, *International Conference on IT, Architecture and Mechanical Engineering*, Dubai (UAE).

- Taşcı, B. ve Pekdoğan, T. (2015, Mayıs). Sürdürülebilirlik bağlamında kırsal alanlarda geleneksel konut mimarisinin irdelenmesi: Kozbeyli örneği. Sözlü Sunum, 2nd International Sustainable Buildings Symposium, Ankara.
- TUİK. (2019). Merkezi dağıtım sistemi, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt (ADNK) Sistemi verileri, 10 Şubat 2020, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>
- Turgut, H. (1990). Kültür-davranış-mekân etkileşiminin saptanmasında kullanılabilecek bir yöntem, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yelken, Ş. (2011). Kültürün Aydın ili Kardeşköy konutlarındaki mekânsal organizasyona etkisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz, C. (2019). Türkiye kırsal yerleşme coğrafyası literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 17(34), 519-560.
- Zorlu, T. ve Faiz, S. (2012). Ekolojik mimarlık: Doğu Karadeniz kırsal konutu, *Mimarlık Dergisi*, (367), 1-4. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=381&RecID=3038%20>